

1 *Alaró, marc geogràfic*

L'entramat geogràfic d'una regió està íntimament lligat a la història de la seva gent. En aquest cas ens ofereix les claus dels esdeveniments succeïts a la zona: no es podria entendre Alaró sense la seva orografia.

El municipi d'Alaró se situa en els contraforts meridionals de les muntanyes de la serra de Tramuntana. Les elevacions de la Serra, tan aparentment plàcides, són el resultat de l'encaïscament violent de capes, les unes sobre les altres, per la compressió de milions de tones de roca. Els municipis que viuen i s'aferraen al peu d'aquesta cadena muntanyosa, constitueixen la comarca denominada del Raiguer.

El municipi d'Alaró es

caracteritza per una silueta definida en part per la serra de Tramuntana, però que a mesura que s'avança cap al sud-est, se suavitza fins a formar una

vall muntanyosa que es fon amb el pla.

Dues elevacions del municipi el caracteritzen: el puig d'Alaró (825 m) – també anomenat castell d'Alaró– i el puig de s'Alcadena (817 m). La seva disposició produeix un efecte òptic: sembla que un mirall reflecteix la imatge de l'altre puig, separats per un tall longitudinal marcat amb un ganivet, per on flueix el torrent de Solleric. Sens dubte és una de les imatges més destacades de tota la comarca.

El municipi, d'una extensió de 4.570 ha, limita amb els termes d'Escorca, Mancor, Lloseta, Binissalem, Consell, Santa Maria i Bunyola. Aquest multitudinari veïnat s'explica, en part, per la seva forma allargada, que enclava el naixement a les muntanyes i s'estén vall avall, però també a causa de les desmembracions seculars del districte de Canarrossa o Qanarûsha, una demarcació fruit de la repartició inicial del territori insular a partir de la conquesta de Jaume I.

Si bé les muntanyes defineixen bona part del municipi, la seva zona sud, més plana i cultivable, és on arrela el nucli

de l'agresta orografia.

Alzinars, pinars i garrioga continuen constituint la part forestal de la vegetació del terme, mentre que a les zones cultivades hi dominen els ametlers, garrovers i oliveres.

L'aigua

Els assentaments de població estan condicionats des de sempre al possible abastiment d'aigua. La hidrografia és fonamental a l'hora d'ex-

plicar l'expansió o l'estancament de pobles i ciutats. Les fonts de ses Artigues i de sa Bastida són conegudes de temps enrere i hi ha nombrosos escrits que les esmenten i fins i tot parlen del cabal d'aigua que proporcionaven. Se n'ha aprofitat l'aigua per al consum de la població, per al reg dels pagesos i per als moliners de la sèquia com a font d'energia.

Però els temps han canviat i l'aigua de les fonts del municipi s'ha canalitzat o embotellat per comercialitzar-la, i el subministrament a la població urbana es realitza mit-

urbà d'Alaró. Encara que part del creixement urbà d'un temps sembla que s'arrapa a la mateixa falda

Les Bruixes de s'Alcadena i el Castell

Aquests dos cims, tan similars entre si i tan inabordables a causa de les elevades parets rocoses, han despertat la fantasia popular. Unes vegades sant Jordi, saltant amb el seu cavall d'una penya a l'altra, altres vegades el rei Jaume I, i també bruixes o moros les unien amb ponts.

Conten que en altre temps les bruixes passejaven tranquil·lament pel món i totes les que es trobaven per les proximitats d'Alaró se solien reunir les nits dels dissabtes dalt del puig d'Alcadena i el castell d'Alaró. Duien uns fils dels quals feien un pont entre les dues muntanyes, hi descansaven i feien moltes bruixeries que no es podien ni contar, fins que sortia el sol, després tornaven a les coves o als seus amagatalls, com les òlibes.

Rondalles mallorquines, recopilació de Jordi d'es Racó (Mn. Antoni Maria Alcover). Tom V

jançant l'extracció de pous. Quant a la font de ses Artigues, l'administra la Comunitat de Regants, i si un temps es destinava a usos diversos, actualment el cabal s'utilitza sobretot per regar.

També s'ha envasat aigua d'altres fonts. El 1964 es construïren instal·lacions per comercialitzar l'aigua de la Font de sa Bastida (335 l/h). Des de 1988 també s'embotella i comercialitza l'aigua

de Son Cocó, la Font Sorda (2.100 l/h), en el Clot d'Almadrà.

El clima

Pel que fa al clima d'Alaró, igual que a la resta de l'illa, no és altre que el mediterrani, un clima que es caracteritza per pluja estacional –quasi del 40% de les precipitacions es concentren a la tardor– i irregulars d'any en any. Les precipitacions augmenten a mesura que els registres s'acos-

ra que els registres s'acos-

ten a les elevacions muntanyoses, així Alaró registra mitjanes de prop de 800 mm anuals en els punts elevats, mentre que en zones baixes s'acosten als 600 mm. Esporàdicament, als hiverns freds, aquestes precipitacions són en forma de neu.

Les temperatures són les pròpies d'un clima temperat: hiverns suaus i estius secs i calorosos. La temperatura mitjana anual se situa al voltant dels 15°C, amb màximes mitjanes a l'estiu de 30°C i mitjanes mínimes a l'hivern de 6°C. Aquestes temperatures tan benignes tenen relació amb la mar que envolta l'illa. El Mediterrani procura temperatures suaus a l'hivern i la benedicció de l'embat a l'estiu: oratge marí fresc que entra terra endins, per l'efecte de contrast entre l'encalentiment de la terra i la menor temperatura del mar.

Varietat dialectal

La varietat dialectal del català d'Alaró, juntament amb Binissalem i Lloseta, observa una peculiaritat: a diferència de la resta de Mallorca, en què es pronuncia la "e" tònica neutra [ə], a Alaró es pronun-

cia oberta [e], com fan el català central, el menorquí oriental i l'eivissenc.

2 *Les arrels d'Alaró*

Reproducció del martiri de Cabrit i Bassa, de Miquel Bestard (Ajuntament de Palma)

Hi ha una certa controvèrsia sobre l'origen del nom d'Alaró; els diferents autors sembla que no es posen d'acord. D'una banda, la recerca etimològica de la paraula va dur els lingüistes Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll fins al topònim d'Ilurone –paraula que creien originària de França–, però que després d'un procés de llatinització va evolucionar cap al terme Oloron, i finalment l'actual Alaró.

Però una narració andalusí sembla que rebat

aquesta teoria. Entre els textos que relaten la conquesta musulmana de les Illes, el geògraf i historiadore al-Zuhrí (s. XII) descriu la resistència dels bizantins contra els musulmans en una gran fortalesa l'any 903 i els denomina Hisn al'-Rûm o Hisn Alarum: 'els vells cristians del castell'.

Al-Zuhrí (s. XII) relata la caiguda del castell d'Alaró

En aquesta illa hi ha una gran fortalesa construïda en un lloc alt i erm, sense semblant en

el món habitat; és coneguda amb el nom d'Hisn Alarum. Conten els mallorquins que quan l'illa va ser conquerida a l'època de Muhammad, els Rum es varen fer forts en aquesta fortalesa durant vuit anys i cinc mesos després de la conquesta, sense que ningú pogués fer-hi res; només la falta de provisions els va obligar a sortir. Aquesta fortificació s'aixeca sobre el cim de la muntanya de pedra dura, on hi ha una font abundant.

Els primers habitants de la vila

Els primers indicis de l'arrelament d'un assentament en el municipi d'Alaró es troben en les construccions de la cultura talaiòtica, corresponent a Mallorca a l'edat del ferro i que va finalitzar amb aquesta última etapa de la prehistòria amb la conquesta romana el 123 aC.

Aquestes construccions es caracteritzen per la tècnica de pedres encaixades les unes sobre les altres sense cap tipus de morter que les uneixi.

El seu nom prové del terme *talaia*, atès que moltes s'ubiquaven a punts estratègics de defensa o de guaita. També es vinculen aquestes edificacions amb usos cerimonials o residencials, atès que, com en antigues construccions de tot el món, l'orientació del portal es relaciona amb la sortida d'un estel o constel·lació significatius per a la gent de l'època.

A Alaró s'han trobat jaciments talaiòtics, en molt desigual nivell de conservació. Els vestigis es localitzen en propietats privades, però han estat declarats Béns d'Interès Cultural (BIC), per la qual cosa poden visitar-se amb autorització prèvia. La declaració legal de BIC és la màxima figura de protecció a la qual es poden acollir els béns culturals. Els jaciments arqueològics que a continuació s'esmenten, varen ser declarats BIC el 1966.

Es Picó i Son Palou

Conjunt de dos talaiots, ambdós de l'edat del ferro. El primer es manté en bon estat de conservació, encara que apareix cobert de vegetació. Aquest talaiot de planta trapezoïdal, de 9 m per 11 m i una alçària de 4,5 m, manté el portal allindanat orientat al sud, encara que presenta fragmentació i té problemes de sustentació. L'interior del talaiot està cegat però no sembla que sigui per haver-se esbucat, sinó

mira directament la vall situada als seus peus. Un dels costats quasi no es pot reconèixer pel fet d'estar cobert per un claper de pedres retirades del terreny per poder llaurar. La cambra es troba cegada per l'esbucament del sostre.

L'estructura de la construcció la conformen grans blocs irregulars, escassament retocats i toscament encaixats entre si, la qual cosa sembla que indica que es varen extreure de les proximitats del talaiot i que no es treballaren gaire.

Claper des Gegant

més aviat per una paret construïda amb aquest fi. Del segon, de planta circular, només n'hi ha la primera filera de pedres i, per a sorpresa de tothom, al seu interior s'hi ha situat un pal de la xarxa elèctrica.

S'Alcadena o es Claper des Gegant

És aquest un talaiot de muntanya ovalat, de prop de 8 m de diàmetre i quasi 3 d'alçària, una mica irregular, que es localitza aïllat en un altiplà de la finca d'Alcadena. El portal, orientat al sud-est,

Banyols (puig de s'Apit)

Talaiot de planta circular conformat per grans pedres poc tallades, encaixades entre si. Una d'aquestes lloses fa 2,5 m de longitud per 1,4 m d'alçària i com a mínim 1,1 m d'amplària. El talaiot apareix aïllat i en solitari, encara

que no és possible determinar si ho estava originàriament, ja que el terreny es troba molt parcel·lat i explotat. Situat al vessant de llevant del puig de s'Apit, fa 11 m de diàmetre i la seva alçària màxima actual és de 3,3 m. No s'hi observa portal i la cambra està tapiada per esbucament.

Can Cabrit o s'Era Vella

En aquesta zona apareixen restes d'un poblat talaiòtic on les màximes figures són dues estructures de planta circular i dues de planta quadrang-

gular. Molt probablement si s'excavàssim la zona n'hi apareixerien d'altres per l'estil. Del conjunt, el millor conservat és un talaiot de planta rectangular que fa 10 m per 11. Adossats als paraments oriental i meridional es reconeixen restes d'altres construccions. En una àmplia àrea al seu voltant es destriuen altres monuments en avançat estat de ruïna.

En el puig de Can Cabrit s'han localitzat les restes d'un segon poblat talaiòtic del qual el monument millor conservat és un talaiot de planta rectangular que fa 10,40 m per 11 de costat, amb una alçària màxima de 2,2 m. No s'hi distingeix portal d'entrada a la cambra, inaccessible ara per la caiguda de la coberta. Adossat al seu costat occidental s'enclava un tercer edifici i, a les immediacions, altres construccions prehistòriques en avançat estat de ruïna. Una nova figura s'aprecia a l'extrem meridional del poblat: un talaiot de planta circular, d'uns 11 m de diàmetre. Seria possible que els dos

poblats n'haguessin constituït un de sol en la seva època.

Bàrbars i bizantins

L'ocupació de Mallorca, i consegüentment d'Alaró, ha estat constant. Alaró constituïa una excepcional posició defensiva –proporcionada per les elevacions de la serra de Tramuntana– que ha salvaguardat els pobles que s'hi han anat succeïnt en el temps.

Així ho testimonien els jaciments dels penya-segats de sa Bastida i el castell d'Alaró, que ens reporten ecos d'antics usos dels segles IV i V. Es tracta de vestigis defensius tardoromans.

Dels segles posteriors a la caiguda de l'imperi romà no han perviscut

elements que referencien la invasió i el posterior assentament vàndal del regne africà de Genseric (segle V).

Vista d'Alaró des de sa Bastida

Les restes que hi ha al castell d'Alaró són silenciosos testimonis del que va succeir en el segle VII a Mallorca.

Al final del segle VII els àrabs ocupen el nord d'Àfrica, i en el 707 es té constància del primer desembarcament a Mallorca, tot i que no és fins a l'any 902-903 que en sobrevé la conquesta musulmana, malgrat que ja pertanyia a l'òrbita de l'imperi bizantí i pagaven tribut a Còrdova. Va recollir aquesta dada el geògraf al-Zuhri, quan en el segle XII va relatar l'assalt al qual sotmeteren els àrabs la fortificació –i els seus pobladors bizantins– de vuit anys i mig (vuit anys llargs!) de setge.

Un dels elements més significatius que es conserva de l'època àrab a Alaró és el qanat o font de ses Artigues, el seu pou original i part del traçat de la síquia.

Restes de la murada de la fortificació de sa Bastida

Conquesta i repoblament

La conquesta de Mallorca per les tropes de Jaume I el Conqueridor va ser justificada com una creuada contra els infidels, encara que la motivació principal, com en qualsevol assalt o invasió, va ser fonamentalment econòmica. D'una banda, la invasió, sempre que fos un èxit, es traduiria en un increment de les riqueses i terres del rei, dels nobles participants i, per descomptat, prestigi i poder per als conqueridors.

D'altra banda, mentre els musulmans dominaven les illes, les aigües i costes del Mediterrani occidental no eren segures i

Jaume I el Conqueridor

les naus cristianes patien atacs constants dels pirates. Així que, finalment, els mercaders també es beneficiaven de la campanya, atès que s'establirien llotges segures en el Mediterrani occidental.

Malgrat que la conquesta va ser finançada pels principals prelats i magnats de Catalunya, altres poblacions de Provença (actualment França) o Ligúria (actualment Itàlia) també hi participaren, com també les ciutats

Porta principal del Castell d'Alaró

de Tortosa, Tarragona i Barcelona, que al cap i a la fi eren les més afectades pels atacs pirates.

El 5 de setembre de 1229 parteix de Catalunya rumb a Mallorca una imponent flota de més de 155 naus, vuit-cents cavallers i milers de soldats, organitzada i capitanejada per Jaume I.

El 31 de desembre de 1229 cau la capital Medina Mayurqa, i amb ella gran part de la resistència de l'illa.

El rei Jaume I no intenta prendre el castell d'Alaró fins a la segona expedició, l'any 1231, ateses les dificultats que planteja l'atac al castell roquer, si bé a les zones muntanyenques ja s'havia iniciat una guerra de guerrilles que es va allargar fins el 1232. Una vegada vençudes les fortificacions de les altures d'Alaró, Felanitx i Capdepera, es pot parlar de la conquesta total de Mallorca.

La llegenda es forjava. El castell d'Alaró durant molts de segles es va considerar de vital importància: a la seva imbatibilitat proverbial assegurava a aquell qui el posseís, la re-

sistència final en cas d'un nou atac contra Mallorca.

Jaume I va segellar el destí de Mallorca amb uns fets que en determinaren la història: la fundació d'un regne amb institucions pròpies, el repartiment (entre els magnats, pactada abans de l'atac i proporcional a les seves aportacions militars i financeres a la campanya), el repoblament (la creació d'assentaments de nous pobladors en territoris guanyats als musulmans) i la cristianització de la població.

Amb el repartiment les terres d'Alaró passen a formar part del districte de Canarrossa, el senyor del qual era el vescomte de Bearn.

Quan va morir Jaume I, el seu testament fixava el repartiment de terres entre els seus fills: el Regne de Mallorca va passar a les mans de Jaume II. L'any 1285 Alfons III d'Aragó, nebot del rei, va voler apropiarse de l'illa i va iniciar l'atac dirigint les tropes de son pare. Quan pràcticament havia assolit el seu propòsit, perquè havia rebut el jurament de lleialtat de bona part

La llegenda de Cabrit i Bassa

De les costes catalanes salpen el 1285 les hosts de Pere el Gran, capitanejades pel seu fill Alfons III el Franc. Quan arriba a Mallorca, després d'assabentar-se de la mort de son pare, el jove rei es llança a la conquesta. Els almogàvers d'Alfons s'apoderaren de la ciutat de Mallorca el 19 de novembre de 1285, i a continuació es va rendir tota l'illa excepte el castell d'Alaró:

«El rei Anfós d'Aragó, pretenguent venjar l'agravi que, segons deia, el rei En Jaume de Mallorca havia fet al seu pare, passà a Mallorca i a la força la féu sotmetre, mentre el rei mallorquí se trobava a Montpeller.

Tota Mallorca li prestà acatament manco el castell d'Alaró, que no volia rendir-se. El rei mateix s'hi presentà a manar que li entregassen el castell i, a la seua insinuació, un de dedins preguntà:

— Qui mana que li entreguem el castell? I el rei contestà:

— Som jo, n'Anfós, rei d'Aragó i de Mallorca.

Però el de dintre contestà despectivament:

— L'anfós se menja amb salsa.

El rei, enfadat per la burla rebuda, demanà qui era tan arriscat que així parlava i aquell contestà:

— Som dos; jo, que m'anomenen Cabrit, i mon company, que s'anomena Bassa. El rei respongué:

— Doncs, te jur, oh Cabrit, que te faré rostir com en el animals semblants a tu.»

Text de Mn. Llorenç Riber

I així ho va fer, una vegada que va caure la fortalesa, els dos varen ser cremats sobre una graella i caliu.

El Papa Honorí IV va amenaçar el rei d'Aragó amb l'excomunió per la seva crueltat i, per atendre la seva súplica de redempció, el volgué obligar a retornar el Regne de Mallorca al seu oncle, posseïdor original. El regne va ser retornat finalment a Jaume II pel fill d'Alfons d'Aragó anys més tard.

Dels dos herois no se'n coneix la història detallada però sí que no es tractava de simples soldats a les ordres de l'alcaid del castell, sinó de partidaris influents de Jaume II de Mallorca.

A la Seu de Palma es va construir un retaule en honor de santa

Maria, Mare de Déu, i de Tots els Sants, entre els quals es comptaven Cabrit i Bassa, atès que varen ser canonitzats pel Papa com a sants màrtirs. El diumenge següent del dia de Tots Sants, se'n commemoraven els fets amb una missa a la Seu. A la capella de Nostra Senyora de la Pietat, es conserven les relíquies dels màrtirs, excepte dues de les costelles, que foren traslladades a l'oratori de la Mare de Déu del Refugi al castell d'Alaró, on es poden contemplar en una capelleta.

El poble mallorquí els va venerar com a exemples per haver-se mantingut fidels al jurament prestat i també, en un sentit religiós, com a sants, fins a ben entrat el segle XVII.

dels seus pobladors, es va dirigir cap al castell d'Alaró. En aquest punt conflueixen la història i la llegenda, atès que els segles han volgut que ja no se sàpiga si els detalls del relat pertanyen a la reali-

tat o a la ficció.

Alfons d'Aragó, quan va arribar a la talaia, es va topar amb la resistència dels alaroners Guillem Cabrit i Guillem Bassa, que s'apostaren al castell en nom del rei de Mallorca-

ca i es negaren a cedir davant l'autoritat del nou monarca. La fortificació a la fi va ser sotmesa i Cabrit i Bassa varen ser capturats i rostits sobre braçes a la plaça de los Damunt.

Edat mitjana i segles foscós a Alaró

Els anys que seguiren la conquesta de l'illa, es centraren en el desenvolupament de l'activitat principal del municipi: l'agricultura. La diversificació del sector primari va mantenir l'activitat econòmica dels alaroners durant segles. Entre molts dels oficis de l'època hi havia els traguers (que transportaven i venien l'oli que es generava a les possessions), els carboners (aquells que generaven carbó a partir de la fusta d'alzina), calciners (els encarregats dels forns de calç) o margers (ofici destacat en zones mun-

tanyoses, on aquests mestres d'obra aplicaven la tècnica de pedra en sec). Una manufactura destacada a Alaró va ser l'elaboració de seda, i per a això es varen haver de sembrar moreres, base de l'alimentació dels cucs que generaven la matèria primera.

La primigènia església del poble estava situada en el barri de los Damunt, probablement en el lloc que ocupen avui les cases de sa Bastida. La construcció, a mitjan segle XIV, d'una nova parròquia va ser la llavor del modern nucli d'Alaró: és la barriada de los Davall, que s'anava desenvolupant seguint el curs de la

síquia de la font de ses Artigues. Aquesta barriada va néixer i continua separada del barri de los Damunt pel torrent de na Marranxa. Los Davall es va convertir en l'espai més dinàmic d'Alaró, que va centralitzar la progressió urbana i econòmica dels segles posteriors.

En aquests anys, l'excel·lent producció d'oli va

morts. Aquesta tragèdia va despertar gran devoció a sant Roc, advocat contra la pesta, al qual es dediquen nombroses pregàries i s'atribueix la fi de la malaltia. Va ser proclamat el 1771 patró del poble, i cada any se'n celebra la festivitat el 16 d'agost.

Durant aquests segles va anar decaient la importància del castell com a

fortificació defensiva i, a poc a poc, se'n va anar fent més un ús pietós, que va transformar el lloc en un santuari. La seva importància estratègica va descendir i el manteniment militar va arribar a desaparèixer completament en aquests segles. D'aquest espai també se'n va fer un ús ere-

ser una poderosa moneda d'intercanvi amb la resta de l'illa, sobretot amb Palma. Les tafones han estat una indústria agrícola molt significativa en la tradició alaronera: el 1871 l'arxiduc Lluís Salvador va assenyalar Alaró com el tercer municipi en producció d'aquest preuat líquid, després de Sóller i Lloseta.

Sant Roc

El XVII va ser un segle de penúries a tota Mallorca, afectada de forma notable per la pesta. El 1652 aquesta epidèmia va afectar tota Mallorca però va ser especialment cruel a Alaró, on va provocar 360

mític a mitjan segle XVII. Joan Mir Vallès, oriünd d'Alaró, es va instal·lar durant anys al castell, dedicat a la meditació i a la conservació i protecció de la petita capella com a part del seu retir espiritual i entrega cristiana,

Cases de sa Bastida

però veient que es feia més i més popularitat religiosa creixia, es va estimar més retirar-se a Valldemossa.

D'aquesta època (s. XVII) data l'edificació de l'oratori de la Mare de Déu del Refugi i d'un viacrucis que acompanyava els fidels en les seves peregrinacions i pujades a la fortificació.

Joan Mir

Alaró, poble de pioners: modernitat i innovació

Al final del segle XIX, el municipi va iniciar un procés d'industrialització i d'innovació imparable. Els alaroners varen ser pioners del progrés manufacturer i, si s'hi afegeix l'esperit emprenedor, aquestes circumstàncies els han duit a ser el primer poble de Mallorca amb llum elèctrica, el que va muntar la primera sala de cinematografia de l'illa o, més recentment, el precursor de les televisions locals.

Una indústria del municipi va despuntar ràpidament: el calçat, que comença a reemplaçar l'agricultura com a principal ocupació de la població. A

Activitat a la fàbrica de sabates de Can Fullana

aquesta circumstància s'uneix la recessió del comerç de l'oli al segle XIX, que es va traduir en la reducció de l'activitat dels oliverers i de l'ús de les tafones. Al pròsper desenvolupament de la fabricació de sabates, s'hi sumen les mines de lignit com a motor de l'economia del poble. El 1881 es va inaugurar la línia ferroviària entre Alaró i Consell.

Encara que l'important ressorgiment econòmic d'aquests anys marca l'evolució d'Alaró, hi ha un fet que va canviar dràsticament la morfologia i la història del municipi: Consell, fins aleshores nucli dependent d'Alaró, se segrega el 1925.

Electricitat

Alaró va posar en funció el 1901 la primera central elèctrica de Mallorca, fins i tot abans que Palma. La inauguració de la fàbrica d'electricitat, va comportar un notable procés de creixement i modernització, que es va reflectir positivament en els àmbits econòmic i social.

La Companyia d'Elec-

tricitat d'Alaró va ser promoguda pels germans Gaspar i Josep Perelló Pol. En un viatge de Gaspar Perelló a Barcelona, va visitar una central elèctrica, en la qual li facilitaren els plànols de la maquinària. Quan va tornar a Alaró, els dos germans instal·laren una fàbrica de característiques similars. L'enginy funcionava com una central tèrmica moguda per una màquina de vapor de 100 cavalls que

Gaspar Perelló

produïa l'electricitat. Inaugurada el 15 d'agost de 1901, es va convertir en un gran acte social que va reunir nombrosos visitants, tant d'altres pobles de l'illa com de Ciutat, des d'on es varen posar trens especials.

Recreació de l'acte d'inauguració de la fàbrica de l'electricitat

Les cròniques de l'època ho narraven així:

No faltaren xeremies i tamborins. Els Cossiers dansaren en l'oferta a l'església i a la sala de màquines. A la nit, quan es va donar llum a tot el poble, es varen poder sentir els aplaudiments de la multitud que omplia els carrers.

L'any 1917 els germans Perelló varen instal·lar les instal·lacions amb la seva xarxa de distribució a Consell, Binissalem i Lloseta a la companyia Mallorquina d'Electricitat. De l'antiga central només se'n conserven restes de la xemeneia, rehabilitada el 2001 amb motiu de l'aniversari dels 100 anys de la seva inauguració.

Cinema

Però els germans Perelló, no contents amb la inauguració de la fàbrica d'electricitat, es proposaren també dur el cinema fins a Alaró. I així fou, po-

saren en funcionament la primera sala de cinematografia de Mallorca el 1903. Durant un temps es va reunir a Alaró públic vingut de tota l'illa per gaudir de la programació, ja que fins anys després no s'inauguraren sales similars a Palma i altres municipis.

Cartell d'una projecció cinematogràfica a Alaró

Calçat

Al final del segle XIX s'inicia la manufactura del calçat a Alaró, una indústria que ha perdurat fins a avui dia. Jaume Pizà *Jau-mico*, el 1870 va obrir el

primer taller de sabates i, de manera progressiva, es varen anar establint les noves fàbriques: Can Pau Coll, Can Joan Vidal o Can Pericàs. Les primeres exportacions s'envien a Amèrica, i durant la Primera Guerra Mundial els encàrrecs s'especialitzaren en l'abastiment de botes per a l'exèrcit francès. El 1955 es comptabilitzaven 50 tallers de sabates a tot el municipi.

Íntimament lligades a la fabricació de sabates, es desenvoluparen altres produccions destinades a la comercialització. Entre aquestes, dues fàbriques de cartró que, si bé inicialment es crearen per enviar les sabates d'Alaró, arribaren a abastir mitja illa. I fins i tot alguns fusters s'especialitzaren en la fabricació de caixes de fusta, també per transportar calçat.

Mines

Un dels principals actors en la bonança econòmica alaronera va ser el carbó mineral. En el primer terç del segle XIX es va iniciar l'exploració de les mines.

L'arxiduc Lluís Salvador en descriu llavors dues: la Fortuna i la Dolorès. A mitjan segle XX ja n'hi ha sis en funcionament. En els setanta les adquireix l'Institut Nacional d'Indústria. Quan les va comprar GESA, la seva extracció es va dedicar exclusi-

Interior de les mines de lignit

vament al consum de les centrals tèrmiques. El 1988 el nombre de jaciments en funcionament havia descendit considerablement, fins que un any més tard es va paralitzar l'extracció de lignit per falta de rendibilitat.

Tramvia

Pocs vestigis queden avui dia de la malaguanyada companyia del ferrocarril alaroner després del pas implacable del temps. L'ampliació i el nou traçat de la carretera de Consell-Alaró fan molt difícil apreciar l'antic traçat de la línia ferroviària.

El traçat de la línia de Palma a Inca el 1875, va ser el punt de partida en la idea de tenir un ferrocarril propi, que no deixàs aïllat el poble del progrés industrial i donàs sortida a l'intercanvi comercial. La iniciativa es va materialitzar el 22 de maig de 1881 amb la inauguració de la línia ferroviària de 3,4 km des d'Alaró, que connectava amb la línia principal que unia Palma amb Inca.

La falta de pressupost va fer que la línia s'inauguràs amb tracció animal

—les mules estiraven la càrrega de Consell a Alaró i el trajecte de tornada es realitzava simplement per gravetat—, però després va passar a ser un tramvia impulsat amb motor. El tren va deixar de funcionar a causa de la competència que va suposar a partir dels anys trenta el transport per carretera.

República, Guerra Civil i els anys de postguerra

El fenomen de la globalització —o les seves conseqüències— no és exclusiu d'avui dia: el final de la I Guerra Mundial va fer descendir de forma dràstica els encàrrecs que arribaven a Alaró de botes militars, fet del qual es va ressentir la indústria del calçat local i que va obligar alguns artesans a emigrar a França i Argentina.

Els anys anteriors a la declaració de la II República el 1931, varen ser crucials en els incipients moviments socials i l'associacionisme obrer, germen i impulsor dels esdeveniments que se succeïren. En els anys de la república, a Alaró es va treballar intensament en l'e-

ducació, i això es va traduir en serveis culturals com la inauguració de la biblioteca, educació per a adults i l'acció estrella: la construcció de l'escola nova, que encara s'utilitza.

Els aixecaments generalitzats de l'octubre de 1934 no es produeixen a Alaró, però es produeixen detencions i es destitueix el consistori d'esquerres. El cop d'estat posterior a les eleccions de 1936 va donar pas als anys més negres de la història espanyola. Per a Alaró, igual que a la resta d'Espanya,

Proclamació de la II República a Alaró

la Guerra Civil va suposar un dels esdeveniments més trists de la història del poble.

Alaró actual

Després dels anys de la postguerra Alaró recupera la forta activitat industrial i minera i, a partir dels seixanta, deixa de ser un focus d'emigració per passar a ser-ho d'immigració.

En els anys vuitanta l'excessiva dependència de l'exportació als Estats Units i la pèrdua de com-

petitivitat en aquest mercat, provocaren l'inici d'una crisi en el sector del calçat que ha acabat amb la pràctica desaparició de les fàbriques. Avui dia únicament perviuen algunes empreses vinculades a la indústria del calçat, com l'empresa Tony Mora

o la seu corporativa de la conegudíssima marca Camper, màxim exponent del calçat espanyol de nivell internacional.

Alaró ha deixat de ser un poble amb un marcat teixit industrial –com la majoria dels municipis de Mallorca que en algun

moment ho foren– i s'ha convertit en un tranquil poble residencial però amb una moderada activitat comercial i turística gràcies a la seva privilegiada situació geogràfica i una animada vida social.

3 *Passejar per Alaró*

Per conèixer a fons el municipi es proposen a continuació tres passejades que recorreran els carrers i camins més emblemàtics del municipi.

● **Centre vila**

Conèixer el cor d'Alaró és recórrer-ne els carrers i perdre's en les seves sinuositats, avançar per la seva història a través de les seves façanes, les seves particularitats, els seus records.

● **Castell d'Alaró**

La pujada al castell d'Alaró és una de les excursions més espectaculars d'aquesta bella zona muntanyosa.

● **Camí de ses Artigues a Orient**

En aquest recorregut, el viatger podrà visitar part de l'antic sistema hidràulic d'època andalusina que abastia el poble d'Alaró.

Passejar per Alaró:

● *Centre vila*

DIFICULTAT: FÀCIL

DISTÀNCIA RECORREGUDA: 3,3 A 3,7 km

DURADA: 2 HORES

● *Ajuntament*

● *Església de Sant Bartomeu*

● *Torre de l'Electricitat*

● *Son Manyes*

● *Posada de Bànyols*

● *Sa Creu*

● *Rectoria*

● *Teatre d'Alaró*

● *Posada de Can Xalet*

● *Plaça del Mercat*

● *Can Jaumico*

● *S'Olivaret*

Conèixer el cor d'Aiaró és recórrer-ne els carrers i perdre's en les seves sinuositats, avançar per la seva història a través de les seves façanes, les seves particularitats, els seus records. El recorregut que el visitant podrà fer guia en mà per alguns dels elements més destacats del centre urbà és el reflex de més 700 anys d'història. Es recomana consultar el mapa adjunt (pàg. 82-83) El recorregut s'inicia a la **plaça de la Vila**, construïda al final dels anys trenta arran d'una reforma urbanística que va suposar la creació d'aquest espai públic i la construcció de l'actual Ajuntament.

Església de Sant Bartomeu

Domina la plaça l'**església parroquial de Sant Bartomeu**. La història de la parròquia d'Aiaró es remunta al segle XIII, amb l'església de Santa Maria situada al barri de los Damunt. A mitjan segle XIV el creixement

de la població va fer que el primigeni oratori quedàs petit, així que es va decidir construir-ne un de nou a la part sud del nucli urbà, a los Davall. Del primer temple que es va erigir on es troba l'actual, només en resta la base del campanar, l'edifici que el substitueix es va iniciar el 1626 i la seva construcció es va prolongar durant diversos segles. En els segles XVII i XVIII es finalitzaren la majoria de les capelles, com també el portal principal, tal com consta a la inscripció del 1785.

Des de la plaça s'aprecia la **façana principal**

● **Son Mallol**

● **Retorn al bon camí**

de l'església, definida per grans volums de pedra nua desornamentats, on els únics elements que destaquen a l'exterior són la rosassa i el portal major, molt habitual en l'arquitectura religiosa del

Campanar de l'església i torrassa de l'ajuntament

Plaça de la vila E/6

● Creu del Cós

● Ajuntament (pòrtic)

● Font de l'Ajuntament

● Església S. Bartomeu Portal del Fossar

segle XVII. Els murs compten amb més de 20.000 carreus de pedra tallada.

El **portal principal** és d'estil barroc tallat en pedra de marbre de colors variats. L'arc emmarcat entre pilars adossats amb base i capitell motllurats, serveix per sustentar el frontó amb volutes tallat en pedra, sobre el qual apareix una petita obertura, en forma de finestra. Per l'obertura guaita una figuera, de la qual assequeren els alaroners que sempre ha estat allà i sempre amb la mateixa grandària.

La **rosassa** circular és de traceria gòtica i a la seva esquerra hi ha un rellotge emmarcat en fusta i pedra. Sobre el rellotge

Portal principal del temple

s'aprecia una espadanya d'arc de mig punt dovellat que conserva la campana.

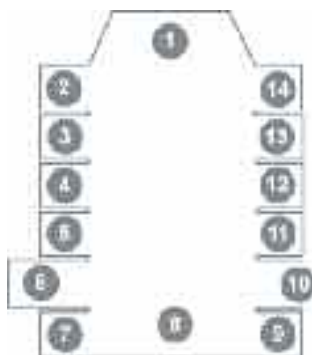
El portal que dona al carrer del Campanar o **portal de Sant Antoni**, és senzill i pot ser que

sigui el més antic de tots. Datat entre el XVI i XVII, està fet completament de pedra i el conformen dues pilastres que suporten el llindar. En aquesta façana s'erigeix la torre rectangular del campanar, dividida per línies d'imposta en relleu i coronada per un petit cimbori.

El portal inacabat de la façana lateral que dona a la plaça de Sebastià Jaume, també anomenat **portal del Fossar**, es tracta d'un arc rebaixat amb vores atrompetades, treballat en marbre del país (pudinga). En aquesta plaça s'exposa una obra d'Enrique Broglia, ubicada sobre una font contemporània. L'autor és un dels molts i coneguts ar-

Portal de Sant Antoni, que dóna accés al carrer del Campanar

Església Sant Bartomeu:

1. Altar major
2. Capella de Sant Josep
3. Capella de la Mare de Déu del Refugi
4. Orgue
5. Capella de Sant Gabriel
6. Capella del Rosari
7. Capella del Carne
8. Cor
9. Capella de Lourdes
10. Portal del fossar
11. Capella de les Ànimes
12. Capella del Nom de Jesús
13. Capella de Sant Antoni
14. Capella de la Immaculada

Altar major de l'església, elaborat en marbre

tistes que triaren Alaró per instal·lar-s'hi.

Ja a l'**interior de l'església**, la distribució respon a planta de nau única, amb capelles entre els contraforts que sostenen les cobertes de creueria que formen la volta. Qui aguditz els sentits podrà observar que en el punt on conflueixen els arcs els constructors indicaren la data de finalització del tram, és a dir, els terminis de lliurament del temple. Les columnes laterals de la volta duen gravat l'escut d'Alaró als capitells.

L'**altar major**, al fons

de la nau, mostra una peça única de l'art barroc mallorquí del segle XVIII: no hi ha altre retaule a l'illa d'aquestes dimensions treballat completament en marbre. La tradició assegura que els alaroners tallaren les pedres a ca seva, fet que va provocar certs problemes a l'hora d'ajuntar les peces.

Un altre element per destacar és el **cor**, obra mestra de l'artista italià Antoni Soldati, de l'últim quart del segle XVIII. Ho paga

observar els motius i el disseny general de l'obra, la delicadesa dels ornaments florals i dels àngels, com també els colors blaus i violetes utilitzats.

La **pica baptismal**, situada just en el lateral del cor, és obra en marbre d'una sola peça i està datada el 1655.

Del conjunt de retaules de la resta de capelles, la majoria barrocs, destaca especialment el de la **capella de les Ànimes del Purgatori**, obra de Joan Antoni Oms, de l'any 1660.

L'església de Sant Bartomeu celebra missa diària a les 8 del vespre i els diumenges a les 9.30 h. L'edifici pot ser visitat al matí de dilluns a dissabte.

Pica baptismal

Cada dissabte de matí, coincidint amb el mercat setmanal a la plaça de la Vila, se celebra un concert d'orgue a l'església

L'orgue

L'ístrument que es troba avui dia a l'església de Sant Bartomeu d'Alaró no va ser el primer que es va instal·lar al temple, però de l'original no en queda rastre. L'orgue actual va ser construït el 1754 per Pere Joan Bosch, membre d'una coneguda saga d'artesans mallorquins que construïren, entre d'altres, els instruments del Palau Reial de Madrid i de la Catedral de Sevilla. Un espoli en els anys

seixanta del segle XX va fer que perdés part de les característiques originals.

Però aquí no acaba la història i el 2006 va ser restaurat per l'orguener Gerhard Grenzing a iniciativa de l'Orfeó d'Alaró. Bona part dels habitants del poble volgueren participar en la rehabilitació amb la compra simbòlica d'algun dels antics tubs.

Cada dissabte, a les 11.30 del matí, s'hi celebren concerts d'orgue, dels quals pot gaudir tot aquell que s'hi acosti.

La **creu del Cós** té un capitell octogonal a les cares del qual s'alternen sis figures amb els dos elements de l'escut d'Alaró i estampes de sant Sebastià, santa Bàrbara i sant Pau

Emplaçada a l'esquerra de la façana principal de l'església, hi ha la **creu del Cós**, que data del segle XVI. Es tracta d'una creu de terme (figures que usualment es localitzaven en els camins per senyalar els límits del municipi i atorgaven a la vegada certa protecció espiritual). Un temporal de vent la va destruir l'any 1884 i després d'anys d'estar abandonada, el 1958 la va restaurar l'escultor Francesc Salvà. Va ser declarada Bé d'Interès Cultural el 1963.

Aquest crucifix té un capitell octogonal a les cares del qual s'alternen sis figures amb els dos elements de l'escut d'Alaró: una ala i el castell. Les estampes que acompa-

nyen el Crist són sant Sebastià, santa Bàrbara, sant Pau i una santa que porta la palma del Martiri.

Sobre el capitell, la creu pròpiament dita, profusament decorada amb motllures vegetals, desplega uns braços romboidals en els quals s'insereixen quatre medallons amb una figura a cada un: a dalt el pelicà –símbol eucarístic de Crist–, en els laterals, la Mare de Déu i sant Joan, i a l'extrem inferior, Maria Magdalena. A l'anvers se simbolitza la Mare de Déu amb l'infant en braços, amb el peu sobre una lluna plena de rostre humà i les imatges simbòliques dels quatre evangelistes: l'àguila, l'home, el lleó i el bou.

A l'empara d'aquesta creu se solia realitzar la bendic-

El crucifix representa Crist a la cara visible i la Mare de Déu amb l'infant en braços a l'anvers (part posterior de l'escultura)

*L'estil general de l'**Ajuntament** s'inspira en el barroc civil mallorquí, caracteritzat per arcs rebaixats sostinguts per columnes panxudes*

ció dels fruits cada 3 de maig, el Dia de la Creu, que protegia l'anyada i les sembrades.

Ajuntament

E/6

Situat a la mateixa plaça, l'**Ajuntament**, que consta de dos cossos que es corresponen amb dos edificis de diferents etapes. El primer, el volum que dona al carrer Petit, és del final del segle XIX i va ser adquirit pel consistori quan va iniciar l'edificació de l'ajuntament nou d'estil regionalista després de la Guerra Civil.

La **façana** d'estil regionalista s'estructura en

Ajuntament d'Alaró

pòrtic a la planta baixa, planta noble amb balcons, porxo i torrassa. La coberta de l'edifici és de dos aiguavessos i teula àrab. Part de la façana i el porxo deixen veure els carreus de pedra amb què està totalment erigit.

L'estil general de l'edifici s'inspira en el barroc civil mallorquí caracteritzat, entre d'altres elements, pels arcs rebaixats sostinguts per columnes panxudes.

La **torrassa** sobresurt en una alçària sobre l'edifici i està davant per davant del campanar de l'església, fet que crea un

efecte cercat de contrapès. La cornisa amb voladís de fusta resguarda l'edifici de l'aigua.

Entre les curiositats de l'Ajuntament, cal esmentar que en el **pòrtic** de la planta baixa hi ha una **font d'aigua** que data de l'any 1742. En el pati interior es pot observar un dels escuts més antics del municipi –de 1681–, que es va rescatar de l'anterior edifici del consistori.

L'antic Ajuntament (un edifici barroc que es localitzava davant l'actual) ocupava l'espai de l'actual plaça de la Vila.

Pòrtics de l'Ajuntament

Els carrers d'Alaró estan indicats amb plaques elaborades artesanalment

Plaça de la Vila **E/6**

Sense sortir de la plaça, al cantó oposat a l'Ajuntament, es localitzen l'hotel Traffic i el restaurant Can Punta, que en realitat conformaren un únic edifici: la **posada de Can Xalet** (pl. de la Vila, 8 i 9). Les posades eren les cases que els senyors de les grans possessions tenien a les viles i on estaven quan passaven temporades als centres urbans.

Posada de Can Xalet

La façana continua sent original i es pot considerar com a exemple lluit de les construccions del final del segle XVII i principi del XVIII a Alaró.

L'escultor alaroner Llorenç Rosselló (1867-1901), conegut especialment per la peça "Foner Balear" –que s'exposa als Jardins del Rei a Palma–, exhibeix en aquesta mateixa plaça una de les seves obres, "**Retorn al bon camí**", una peça de bronze creada el 1899.

Després d'aquesta escultura, en un altre dels cantons de l'esplanada, es situa el **casal de Son Mallol** (pl. de la Vila, 14). Aquesta és una casa de possessió absorbida pel poble, els detalls de la qual es remunten al segle XVI. Entre altres elements destaquen els finestrals del casal, arquivats amb peces de pedra amb decoració conopial, i la petita finestra atrompetada del lateral del casal. Una porta annexa del casal acollia l'última tafona que va estar en funcionament d'Alaró, l'estructura de la qual encara es conserva en part.

Escultura "Retorn al bon camí" de Llorenç Rosselló

La planta baixa ha estat reformada per convertir-se en el bar Acros, punt de trobada del dia i de la nit alaronera, i un restaurant. En la remodelació s'han respectat gran part de la distribució inicial i fins i tot elements decoratius, com les rajoles hidràuliques originals.

Casal de Son Mallol

S'Olivaret és un dels majors casals senyorials del nucli urbà del poble

En el centre de la plaça del Mercat trobam una escultura de l'artista Solveig Pripp

El passatge de sa Gerreria és un preciós racó que ens condueix fins a la zona de ses Rotes

Entre les característiques que defineixen la majoria dels **portals** principals d'Alaró, hi ha les llindes de gran entitat, lloses de pedra en els sòcols i marès o pedra en els marcs d'obertures i llindars. En alguns casos, s'hi ha esgrafiat una creu al centre o lateral, o la lletra grega tau, símbol de sant Antoni Abad.

La lletra Tau esgrafuada a un portal

Pujant pel carrer de Can Xalet, destaquen dos edificis dels segles XVII i XVIII, situats un davant per davant de l'altre, la posada de s'Olivaret (c. de Can Xalet, 5-11) i el celler de s'Olivaret (c. de Can Xalet, 12-16).

La **posada de s'Olivaret** és un casal senyorial, de les més grans del poble, i té la façana principal al carrer d'Enmig. Encara que l'origen del casal és bastant antic, l'interior de l'edifici va ser modernitzat en el segle

XX. Aquesta casa acull la imatge de la Mare de Déu de la Processó de l'Encontre el dia de Pasqua. El **celler de s'Olivaret**, a l'altra banda del carrer, al cap de cantó, encara conserva les botes originals.

Els **jardins de la plaça del Mercat** es troben al final del carrer de Can Xalet. Com el seu nom indica, en altre temps concentrava l'activitat de mercadeig, fins que es va traslladar a la plaça de la Vila.

S'avança pel carrer d'Enmig, i es gira pel primer carrer a la dreta fins al carrer de la Síquia. Seguint el recorregut traçat al final del carrer ve el **casal de Son Vidal** (c. de la Síquia, 21-23), del XVII, habitatge sobri la importància del qual radica en l'estat de conservació dels elements interiors. Incloua un antic molí d'aigua, que formava part del ganat d'aigua musulmà que abastia la vila. Del molí a penes en resten algunes peces. Es diu que una temporada va ser la casa de l'ermità Mir.

Pujant la costa de Son Sitges, a mà dreta comença el carrer de sa Gerreria, que arriba a continuació,

Casal de Son Vidal

A Son Bieló hi ha vestigis dels antics molins d'aigua del poble

girant a mà esquerra, al **passatge de sa Gerreteria**, un racó preciós per explorar, dels molts que es poden trobar al nucli antic. Es reprèn el carrer de Son Sitges per dirigir-se a **Son Bieló** (c. de Son Sitges, 11), un casal que tenia un altre dels molins d'aigua –del qual resten vestigis–, que, com l'anterior, formava part de l'antic sistema hidràulic d'Alaró. Aquest casal del segle XVIII exhibeix un

Carreró de Son Bieló

portal d'estil neoclàssic, i en el rebedor i vestíbul, un revestiment de pedres antic original. La casa disposa de capella pròpia, que compta amb un vestust altar i una petita sagristia.

Avantguarda a Alaró

Durant els anys seixanta i setanta del passat segle, alguns artistes de renom establiren la residència o el taller a Alaró. Molts ja no viuen al poble o no el freqüenten, però d'una forma o altra han deixat la seva empremta als carrers, ja sigui en forma de multitud d'anècdotes o per la seva obra, disseminada pel nucli urbà. Alguns arribaren a encunyar la denominació "grup d'Alaró", nom sota el qual s'organitzaren exposicions conjuntes fora de Mallorca. Alguns dels noms destacats que es vincu-

Manuel Mompó devora una de les seves obres anomenada *Alaró* (a dalt). A baix, escultura de Coronado a la plaça dels Horts i quadre de Perellón

len a Alaró són **Manolo Coronado, Manuel Hernández Mompó, Celedonio Perellón, Aleix Llull, Amelia Viejo, Pep Llambias o Solveig Pripp**. Aquests anys no representen un moment aïllat sinó que aquestes terres continuen atraient artistes de tot el món: **Sandra Lehnis, James Lambourne, Rafa Forteza, Álvarez Frugoni, Alfred Lichter, Nathasha Lébedeva, Menéndez Rojas, Diego Delgado, Von Treskov...**, són alguns dels noms lligats a Alaró.

El municipi compta amb una jove i reputada galeria especialitzada en art contemporani: **Addaya Centre d'Art Contemporani**. Els propietaris centren l'activitat a exposar obres d'artistes consagrats i vinculats a Alaró, i a donar a conèixer els nous valors locals.

Ses Rotes era una zona de petits trossos que es donaven per cultivar

Ses Rotes

C-D-E-F/3

El camí condueix cap a la part més alta del nucli urbà, el carrer del Pujol, pel que varen ser un conjunt de cases roteres. **Ses Rotes** és un barri urbanitzat però un temps hi havia les rotes, uns trossos petits que es donaven

a cultivar a canvi d'algun benefici o del simple avantatge de tenir la terra conreada sense despeses pròpies.

Sobre la cornisa de pedres planes, destaquen les llargues teules volades (encara que només en quedi una) que protegeixen el portal d'ingrés.

Devers les dècades dels seixanta i setanta, artistes

reconeguts triaren instal·lar-se a Alaró, i es concentraren en bona mesura en aquesta barriada.

Al final de la passejada per aquesta barriada s'arriba a la **plaça del carrer del Poador**, que compta amb una bella panoràmica de tot el nucli urbà amb el barri de los Damunt en primer pla.

Baixant el carrer de

Sistema de qanat de ses Artigues

La font de **ses Artigues** és la font que va abastir d'aigua bona part del municipi durant segles. Esmentada ja l'any 1232 per Gastó de Bearn, data de l'època andalusí de Mallorca. El mètode constructiu utilitzat en aquesta surgència respon al sistema de qanat: una mina que s'allargava diverses desenes de metres davall terra i que a Mallorca se solia construir per la tècnica de pedra en sec. Al llarg del conducte es practicaven perforacions verticals de forma regular que feien de respiradors. El canal mantenia un cert pendent, de tal manera que l'aigua drenava simplement amb l'ajuda de la gravetat. En el cas de ses Artigues, aquesta mina s'allarga uns 60 m davall terra i només

és visible en el punt de sortida, tancat recentment amb una volta per raons sanitàries. D'aquest punt del qanat arranca la síquia que transporta l'aigua per al reg de les marjades agrícoles, moure la maquinària dels molins al seu pas i proveir d'aigua els alaroners. El barri de **los Damunt** possiblement es va nodrir antigament d'una altra de diferent, la de la font de sa Bastida.

Los Damunt

A-C/3-4-5

● Posada de Son Borràs

● Plaça dels Horts

● Cases antigues

● Sa Bastida

Son Rafalet, a mà esquerra, un element il·lustra novament l'entramat d'abastiment d'aigua: els rentadors de Son Rafalet. Aquesta bugaderia pública, construïda en el segle XIX, s'abastia de l'aigua de la font de ses Artigues i hi acudiren durant dècades les dones del poble a rentar-hi els draps bruts... (expressió que fa al·lusió a la neteja de la roba i a l'expressió figurativa). Es tracta d'una pica amb tres compartiments interiors, feta de pedra i estucada en blanc. La coberta de

bigues i teules àrabs que els cobreixen són actuals.

De camí al nucli inicial d'Alaró es travessa la plaça dels Horts, de moderna construcció, on no s'ha de passar per alt una escultura de Manolo Coronado, una mica amagada en un racó de l'esplanada.

Los Damunt

Finalment s'accedeix al barri de los Damunt, el nucli urbà inicial d'Alaró, referenciat des del s.XIII. Les reduïdes dimensions

d'aquest antic nucli possibiliten un agradable i curt passeig pels seus carrers principals, on es poden apreciar alguns edificis importants i sobretot moltes cases senzilles de façanes antigues. En aquest racó es descobreixen portals de tot tipus: de mig punt, d'arc escarser (arc rebaixat), obrats amb materials com la pedra o el marès, i fins i tot amb lindes de fusta.

Siguient el recorregut, es continua descendent pel carrer de son Duran, cap a la **plaça de Cabrit**

● **Capella de Cabrit i Bassa**

i Bassa o plaça de los Damunt s'obre pas la història o el mite, atès que es diu que en aquest punt és on els herois locals varen ser executats de forma cruel pel rei Alfons II d'Aragó.

En un lateral de la plaça es va instal·lar en el segle XVII una **capella**, commemorativa del martiri de Cabrit i Bassa, posteriorment reformada i que actualment acull un retaule de la Mare de Déu, obra de Manuel Coronado.

El centre de la plaça la presideix una **cisterna** aixecada sobre una solera de planta octogonal, amb la maquinària de bombeig i altres elements elaborats amb ferro. D'aquest carregador d'aigua i d'altres de similars s'abastia la població urbana.

En aquesta esplanada, dominada per l'antiga casa quarter de la Guàrdia Civil, es troben les que, molt possiblement, són de les **cases més antigues d'Alaró** i que remunten el seu origen al gòtic (pl. de Cabrit i Bassa, 8 i 9). Aquestes

● **Cisterna de la plaça de Cabrit i Bassa**

i Bassa, però s'anima el visitant a fer una volteta i que es perdi pels carrers que conformen los Damunt.

Ja a la plaça de Cabrit

Los Damunt, origen d'Alaró

Es escrits de després de la conquesta catalana de Mallorca referencien los Damunt com l'alqueria àrab d'Oloron, inclosa dins el districte de Canarossa o Qanarûsha després del Repartiment. Aquesta antiga alqueria va donar lloc al primer nucli de població (que consta com la població antiga o partida d'Amunt) on s'erigeix una església. En el segle XIV la població creix i això obliga a la construcció d'un nou

temple a la part baixa del poble. L'hegemonia de los Damunt s'allargarà encara fins al segle XVI, data a partir de la qual es consolida l'actual centre urbà al voltant de la nova església parroquial a los Davall. A pesar de la gran quantitat de reformes a les quals ha estat sotmès el barri, conserva encara un entramat amb reminiscències medievals de carrers estrets, culs-de-sac, placetes..., on moltes cases són clarament datables en els segles XIV o XVII. Hom podria entendre que es tracta de dos pobles en un, atès que los Damunt celebra fins i tot les seves pròpies festes (vegeu el capítol "Alaró en festes," pàg. 79).

Son Borràs és un casal del segle XVI que era l'antiga posada de la possessió del mateix nom

El barri de Los Damunt és el nucli urbà inicial d'Alaró, referenciat des de 1395. Les reduïdes dimensions d'aquest nucli possibiliten un agradable i breu passeig pels seus carrers principals

dues cases varen ser originalment un sol edifici – l'antic portal que encara es conserva ho testimonia–, si bé, quan es va dividir la propietat, es va

orals, era l'antiga **posada de la possessió de Son Borràs**. L'interior de la casa ha estat dividida en dues, una de les quals conserva peces de pedra

de l'antiga tafona (tremuja, volandera i trull). A l'interior de l'edifici s'atresoren algunes restes d'un altre dels molins impulsats per aigua del qanat de ses Artigues.

Encara a la barriada

de los Damunt, carrer de Tià Roig avall i girant cap al carrer de sa Bastida, s'arriba finalment a **sa Bastida** (números 18 al 24), una possessió absorbida pel nucli urbà de los Damunt. Aquest conjunt arquitectònic pren el nom d'una antiga fortificació del segle XIII de la qual només es conserven runes. És possible que aquestes cases s'edificassin sobre –o molt a prop de– la primera església d'Alaró.

La façana lateral de la construcció pega a una **claustra**, presidida per un gran lledoner, on es reuneix la Universitat de la vila –és a dir, l'antic ajuntament del municipi– durant l'edat mitjana.

S'abandona el barri original d'Alaró prosseguint el descens pel carrer de sa Bastida, es creua el **torrent de Na Marranxa** –que separa físicament les dues barriades–, continuant pel carrer de Can Coxetí per finalment tornar a los d'Avall.

A la convergència del carrer de Can Coxetí, d'Enmig i del Porrassar, s'aixeca l'edifici **Can Pinoi**, un habitatge del segle XVII en el qual des-

Casal de sa Bastida

obrir un arc rebaixat davora l'anterior per dotar de pòrtic el nou habitatge. El mur de façana ha modificat l'aspecte amb el farciment de morter cimentat.

Proseguint el recorregut s'abandona la placeta girant a mà esquerra pel carrer de Son Borràs, i s'arriba davant la propietat que dona nom a la via en els números 9 i 11. Es tracta d'un casal del final del segle XVI o el principi del XVII que, segons fonts

Porta del casal de sa Bastida

Can Pinoi és una casa del segle XVII de la qual destaca el seu portal de pedra

A la zona del Porrassar trobam una cisterna o carregador de forma octogonal

Típic casal senyorial del segle XVII situat al carrer de Can Palou i avui dividit en tres habitatges

taquen un magnífic portal de pedra i una creu de marès encastada a la façana principal.

Continuant pel carrer Porrassar, un poc més avall, hi ha una altra cisterna denominada el **Carregador des Porrassar**. De forma octogonal i sobre una solera grossa, està obrada en pedra i conserva la tapa superior, la roda per al bombeig al lateral i el conducte del desguàs, totes aquestes peces construïdes de ferro. La petita pica adossada a la base recull l'aigua sobrant i el degoteig del desguàs.

Seguint el traçat del carrer, el passejant es trobarà amb el **teatre d'Alaró**.

Davallant el carrer de Can Palou, es passa per davant un **casal senyorial del segle XVII** que s'ha dividit en tres habitatges. El primer continua sent un bon exemple de casal urbà del XVII, que llueix un impressionant pòrtic arquivat amb pilastres de capitell motllurat de pedra. Per als que gaudeixen dels detalls curiosos, una de les finestres

Teatre d'Alaró

D/6

El teatre, de recent reobertura (2008) després d'una reforma integral, va ser l'antic cinema parroquial, en funcionament des dels anys cinquanta del passat segle XX. El teatre compta amb un excepcional revestiment: a l'exterior, murals de **Menéndez Rojas**, i a l'interior, una obra de **Pep Llambías**.

L'espai ha estat pensat per ser usat amb diferents activitats artístiques i de caràcter cultural: cinema, arts escèniques, concerts o seminaris entre d'altres.

té gravada una creu de malta a la llinda lateral. Les creus gravades no escassegen a portals i finestres d'Alaró, si el visitant s'hi fixa.

L'entramat del carrer al revolt traça una petita placeta, dividida per la calçada, i a banda i banda, dos edificis: Can Pere Ric i la posada de Son Guitard.

El primer, **Can Pere Ric** (c. de Can Palou, 1; c. de Son Antelm, 19), es

tracta d'un immoble del segle XIX en el qual destaquen l'acurada execució i distribució dels elements decoratius geomètrics, com també la decoració de peces de marès de la planta baixa a manera d'estries horitzontals sobre un sòcol de lloses de pedra polida.

Enfront de Can Pere Ric, la **posada de Son Guitard** (c. de Can Palou, 20). Casa del segle

Al casal de Can Pere Ric (s. XIX) destaca l'acurada execució d'elements decoratius

Son Guitard (s. XVIII) ha estat reformada per deixar la pedra de la façana a la vista

Al pati de tarongers de la Rectoria hi trobam la façana interior, amb un rellotge solar de 1768

XVIII en la qual s'han succeït les reformes, com a la façana exterior, de la qual s'ha extret la coberta de morter tradicional, i s'hi ha deixat la pedra a la vista, amb la qual cosa es distingeixen

perfectament els marcs de les finestres i del portal de marès i pedra. Com moltes de les cases de l'època, comptava amb tafona, de la qual es mantenen les peces d'oli i les pedres de moldre.

Girant el carrer a mà esquerra, al fons s'observa de nou l'església de Sant Bartomeu i en aquest mateix carrer es troba la **Rectoria** (c. de la Rectoria, 8-12). Es tracta d'una construcció del segle XVIII, aixecada sobre l'edificació anterior, de la qual únicament s'han conservat el portal d'accés (del XVII), un portalet interior renaixentista i alguns elements interns i materials reaprofitats. Des del carrer única-

ment es pot apreciar el portal neoclàssic d'inspiració protorenaixentista que ha arribat intacte fins a avui: una gran porta allindanada tallada en pedra rematada en un

Façana exterior de la Rectoria

frontó triangular. En aquest hi figura un escut i hi apareixen dues dates, 1630 i 1803, la darrera segurament referència una de les reformes de l'edifici. Franquejant el portal forà i travessant un petit pati de tarongers –en altre temps un hort– es pot accedir a l'habitatge. A la façana principal de la casa es distingeix un rellotge de sol de 1768, pintat en blanc i negre. Si

està obert, entrau-hi una mica, el rector no es molestarà.

Al mateix carrer es troba **Can de Haro** (núm. 7-9), un magnífic edifici del segle XVIII, en el qual, si tenen les portes del carrer entreobertes, podreu apreciar el cancell del rebedor d'estil modernista de fusta i vidre. El portal de la casa també destaca, perquè es tracta d'un magnífic portal de mig punt dovel·lat de pedra. En aquesta casa hi va

viure el reconegut poeta mallorquí Joan Alcover. S'ha arribat al punt de partida, la plaça de la Vila. Des d'aquí es proposen dues variants: la visita a la part meridional del poble o la visita a la part occidental del centre urbà. El primer dels camins condueix, entre d'altres, a l'alqueria de Son Sant Joan o alguns exemples d'edificacions modernistes. Amb el segon dels re-

L'Escola Graduada s'inaugurà el 1934 i fou el símbol a Alaró de la II República espanyola

Casal de tendència art déco colonial del carrer de Can Cladera

Casal de Can de Haro

correguts, passarem per davant alguns dels casals més sorprenents d'Alaró.

Ruta meridional (a Son Sant Joan) **E/10**

Retornant al primer dels ramals, s'ha de desfer part del darrer tros del camí i tornar a la plaça de **la Vila fins al casal de Can Pere Ric**, i des d'allà es continua carrer avall. En el número 25 del carrer de Can Cladera, s'ha de fer una parada al final de la via per observar un **casal de tendència art déco de tipus colonial** del 1931. Destaca en aquesta construcció la cornisa motllurada de pedra amb dibuixos geomètrics circulars i l'enrei-

xat de decoració modernista, del qual es trobaran altres exemples en construccions de l'època.

El projecte estrella i símbol a Alaró de la República va ser sens dubte l'**Escola Graduada** (c. de Pere Rosselló Oliver, 24), un disseny regionalista dels anys vint, dirigit per l'arquitecte Guillem Forteza, que finalment es va inaugurar el 14 d'abril de 1934.

Passant per davant la façana de l'escola, camí avall, ja per la carretera de Santa Maria, s'aprecia fora del nucli urbà, un conjunt de cases que conforma l'alqueria de Son Sant Joan. Té els orígens en el segle XIII i inicialment la constituïen les cases de la possessió, uns estables i una tafona (descrits el 1458). Gran part dels edificis posteriors es reformaren entre els segles XIX i XX, quan se n'inicia la recuperació. Si heu arribat fins a

l'alqueria de Son Sant Joan, haureu de tornar fins a l'escola, i continuar pel carrer de Pere Rosselló Oliver (carrer dedicat al batle republicà afusellat durant la Guerra Civil) i girar a la dreta en el carrer de Son Amengual, per poder apreciar un nou exemple d'habitatge modernista, **es Casats o els Casals** (c. de Son Amengual, 26). Aquest edifici apareix aïllat de la resta d'edificis amb zona enjar-

Son Sant Joan

dinada al seu voltant. És sens dubte un bell exemple d'edifici modernista, del qual destaquen els dos cossos semicirculars que sobresurten de la línia de

Els Casals és un edifici que permet apreciar un altre exemple d'arquitectura modernista

La manxa del carrer de Can Pintat és de planta circular i disposa d'una roda de ferro

Can Marrigo és un casal del segle XVII, del qual destaquen el portal i el balcó de ferro

l'austera façana, les reixes del tancament exterior amb decoració floral, les baranes de terrasses i balcons, i en general, l'aparició del ferro com a element estructural i decoratiu.

Carrer de Son Amengual amunt, es connecta a continuació amb el carrer Pintat, cap a un altre dels múltiples punts de càrrega d'aigua, la **manxa de Can Pintat**. Aquesta cisterna, aquesta vegada de planta circular, disposa d'una roda vertical amb un conducte de desguàs, tot de ferro.

Però aquest passeig té com a finalitat arribar fins a una peça important en la història moderna del municipi, la **torre des Llum o de l'Electricitat**. Situada a l'avinguda de la Constitució, un poc més avall de la sortida del carrer Pintat, es tracta de l'únic element que resta de la primera fàbrica d'electricitat inaugurada a Mallorca (1901), impulsada pels germans Gaspar i Josep Perelló, comerciants d'oli i sabó. Les restes corresponen al cos de la xemeneia, constituïda per dos murs concèntrics,

Torre de l'Electricitat

Can Bereiol, seu de la fàbrica de l'Electricitat (edifici situat devora la Torre)

de forma troncopiramidal, units per una escala. A l'apartat «Alaró poble de pioners» es descriu aquest capítol de la història alaronera (pàg. 11)

BIC des de l'any 2000, l'Ajuntament la va restaurar un any més tard, coincidint amb el centenari de la inauguració.

Fins aquí la primera de les variants, només queda tornar a la plaça de la Vila, punt de sortida de tots els recorreguts.

Davant el casal de Son Manyes hi ha un racó amb una cisterna amb solera redona

Posada de Bànyols

Casal racionalista del carrer de Can Ros

Ruta occidental (al Pontarró) G/4

La segona de les alternatives surt de la plaça de la Vila, pel carrer Petit, fins a l'avinguda de la Constitució, on es reprèn la visita girant cap al carrer del Camp Roig, abans d'arribar a la torre de l'Electricitat. En el número 20 es topa amb **Can Marrigo**, una casa del segle XVII amb parament de la façana de pedra revestit amb morter que dibuixa panells irregulars i un balcó amb barana ornamental de ferro forjat d'estil modernista.

Hi ha diverses construccions per destacar en aquest tram: en els **números 25, 47 i 48-50** d'aquest mateix carrer, diversos edificis del segle

XIX i XX, de façanes ben conservades on el marès apareix com a element principal (constructiu al mateix temps que decoratiu); al final del carrer, **Son Manyes**, del segle XVIII (núm. 52), on el portal principal de mig punt ha estat retallat per donar-li més alçària.

Sobre aquest mateix portal, una fila de teules volades protegeixen de la pluja en entrar i sortir de la casa. Quasi desapareguda, encara es distingeix sobre l'arc l'antiga numeració de les cases, aquestes es marcaven per ordenar el cobrament dels aranzels.

Davant aquesta casa i una mica amagat darrere una olivera, apareix el **carregador de Son Manyes**, una cisterna en la línia de les anteriors, sobre una solera redona que ha quedat absorbida

per la vorera.

Es continua el recorregut pel carreró de Can Manyoles, pujant i quasi immediatament, en el creuer d'aquest amb Can Ros i Pontarró, destaquen tres elements. Al cap de cantó, la **posada de Bànyols** (c. de Can Manyoles, 1). Datada dels segles XVIII-XIX, va ser la casa de l'escultor Llorenç Rosselló. Al cantó oposat,

Son Manyes

un edifici racionalista (c. de Can Ros, 30) amb una forma singular perquè l'eix central sobresurt de la línia de façana amb un cos semicilíndric. Els balcons s'han dotat amb baranes de ferro ornamen-

Sa Creu

Casal de Can Jaumico

tals i, igual que la pareteta de tancament, una reixa amb motius florals, els mateixos que podem trobar en el 25 del carrer de can Cladera.

El tercer element per destacar es troba en el principi del carrer del Pontarró, lloc conegut com **sa Creu**, al mateix cantó, per la creu encasta-

da a la façana d'una casa urbana. Tallada en marès, l'única inscripció és el símbol de Jesucrist gravat en el centre. Aquest és el punt de reunió de l'Encontre quan surten els passos de Pasqua.

Parada breu enfront de **Can Jaumico** o Ca s'Indiano (c. del Pontarró, 11-15), un casal modernista

del final del XIX, fruit de la bonança econòmica que va proporcionar el procés d'industrialització. **Jaume Pizà, Jaumico**, va obrir el 1870 el primer taller de sabates i molt aviat va començar a exportar a Puerto Rico. L'estructura de la casa respon a les edificacions típiques dels retornats de les Amèriques,

Casal de Son Tugores

Propietat del consistori municipal des de 1994 i reformat, centralitza gran part de les activitats culturals d'Alaró. Compta amb diferents espais, com el jutjat de pau, la **biblioteca municipal**, i també sales preparades per a exposicions i multifuncionals.

Per la possessió de Son Tugores transcorria la síquia que arriba de Son Vidal fins a connectar a un gran safareig de 25 m per 5 m situat just darrere les cases que abastia d'aigua el molí. La possessió s'incloua en el complet sistema de qanat de la font de ses Artigues d'Alaró i, després de la remodelació de l'edificació, encara es poden observar restes del molí integrat en el casal públic.

S'han preservat algunes peces de

l'antiga tafona, com les piques de l'oli. Per descomptat és visitable, si es troba obert. Devora aquest edifici, paret amb paret, hi ha una segona construcció, també pertanyent a les cases de Son Tugores, de la mateixa època i sotmesa a una reforma en el segle XIX, però que es manté en mans privades.

És remarcable també el conjunt marjat de l'hort contigu o **jardins de Son Tugores**, l'antic tarongerar de la propietat. Es tracta d'un espai públic al qual s'han incorporat un **jardí botànic** i un **parc infantil**.

**Jardins públics del
casal de Son Tugores**

d'aquí el sobrenom de Ca s'Indiano: un gran casal aïllat envoltat d'un gran jardí, en el qual destaca una gran araucària (*Araucaria heterophylla*) que supera els cent anys. Els elements florals gravats a la pedra de les mènsules es repeteixen a la llinda dels balcons.

Continuant amb el recorregut del carrer del Pontarró, unes altres bugaderies públiques, els **rentadors del Pontarró**, del segle XIX, formats per un abeurador i una pica rectangular per rentar-hi, construïts de pedra i emblanquinats, davall

Rentadors del Pontarró

un porxo reformat recentment.

Molt a prop, carrer amunt, **Son Mas** (c. de Solleric, 5), un casal dels

segles XVII-XVIII. Actualment dividit en dues propietats, que antigament tenien també funcions diferenciades: a una hi havia les estances i a l'altra les dependències agrícoles i ramaderes, de les quals desta-

ca la tafona. Aquest casal també es coneix com a Antiga Tafona dels Deumes.

Tornam sobre les nostres passes i ascendim pel camí de ses Barreres (antic tram del carrer de Sant Roc) i giram a la intersecció cap a la plaça de Son Tugores. S'hi troben les **cases de Son Tugores**, del segle XVII –encara que la seva distribució interna data del XIX–, i els jardins annexos. La possessió a la qual pertanyien aquestes cases feia partíu antigament amb el que era el nucli urbà, encara que actualment hi hagi quedat absorbit.

De tornada al carrer de

Son Mas

La façana de Can Roua destaca pels seus carreus de pedra viva ben tallats

Casal del carrer de Jaume Colom

ses Barreres, connectat amb el carrer de la Mare de Déu del Refugi i girant cap al carrer del Metge Jaume Colom, ja només

me de mitjan segle, per la decoració i composició de l'edifici. La façana principal es conserva tal com era originalment.

Finalment, prenent el carrer de Can Ros, en el número 25 s'aixeca l'edifici **Can Roua** (o Can Jaumico). La seva façana destaca pel material i la tècnica de construcció: tot el parament és de carreus de pedra viva ben tallats i disposats re-

Casa de ses Caves o Can Morro

resta la darrera part del recorregut, que passa davant **ses Caves o Can Morro** (c. del Metge Jaume Colom, 21), del segle XVII, que conserva a l'interior la millor de les escales de pedra picada d'Alaró. El casal, que inclou els números 9 i 13 d'aquest carrer, és un bon exemple de l'academicis-

gularment al llarg de la façana units per juntes molt estretes, un exemple quasi únic a Alaró. Va ser la primera casa Can Jaumico que després es va transformar en fàbrica de sabates, i posteriorment en una granja de pollastres i conills. Avui dia reconvertida novament en una casa particular i bar

Cantonada entre els carrers de Can Ros i Jaume Colom

restaurant a la planta baixa, s'ha condicionat i ha sofert una reforma integral, atès que els pisos superiors es transformaren en grans sales per a ús industrial.

El recorregut finalitza en el punt de sortida, la plaça de la Vila.

Passejar per Alaró:

● **Castell d'Alaró**

DIFICULTAT: FÀCIL-MITJANA

DISTÀNCIA RECORREGUDA: 4,2 km

DURADA: 3 h i 45 minuts (CAMINANT) / 1 h i 15 minuts (AMB VEHICLE)

● *Aljubs*

● *Cova de Sant Antoni i torre de sa Cova*

● *Hostatgeria*

● *Oratori de la Mare de Déu del Refugi*

Camí de pujada

La pujada al castell d'Alaró és una de les excursions més espectaculars d'aquesta bella zona muntanyosa. Aquesta ruta està integrada dins el grup de camins de pedra en sec rehabilitats i senyalitzats pel Consell de Mallorca. El castell se situa al cim del puig d'Alaró: la força de la talaia radica en l'emplaçament natural, la verticalitat de les parets de la muntanya la fan inaccessible i l'únic punt pel qual es pot remuntar és el camí que du fins al monument.

El camí del castell presenta trams asfaltats a les primeres costes mentre que el darrer tram conserva trossos empedrats. També es podria recórrer part del trajecte en automòbil encara que, de tota manera, s'ha de completar a peu.

L'excursió s'inicia en el nucli urbà d'Alaró, sola-

ment s'han de seguir les indicacions que guien cap a la carretera d'Orient. Aquesta part del camí està senyalitzada completa-

ment i no hi ha pèrdua. Ja a la carretera d'Orient els

rètols van guiant el caminant i un pal marca la desviació a l'esquerra d'ascens cap al castell. Aquest primer trajecte asfaltat condueix fins a la possessió de **Son Curt**, la tanca de la qual voreja el camí. Un poc més endavant, unes segones cases, les de la possessió de **Son Penyaflor**, actualment reconvertit en agroturisme.

A partir d'aquest punt el traçat original del camí es desdibuixa en part. El camí primigeni acurça, per les dreceres, la pista de fergigó, la més utilitzada habitualment.

Façana de Son Curt

Es Verger

La pujada al Castell és una de les excursions més espectaculars d'aquesta zona

Si el caminant no ha trobat l'antiga sendera i ha seguit la pista moderna, un poc més endavant, just després de la paret amitgera que divideix les finques de Son Penyaflor i **es Verger**, s'ha emplaçat un indicador que el reconduirà de la pista de ciment cap a la via original.

La dreuera continua ascendint entre oliveres i pinar, traçant voltes que proven de reduir la duresa del desnivell de la pujada creuant diverses vegades el camí rodat fins que l'abandona definitivament alguns centenars de

Primers trams del camí de pujada

metres abans d'arribar a les cases des Verger per remuntar directament a

través del bosc cap a la base dels penya-segats de la muntanya. El camí ens conduirà sense possibilitat de desviar-nos fins al portal del primer llenç de murada.

En aquesta darrera etapa de via empedrada, el viatjant podrà gaudir d'unes magnífiques vistes sobre el municipi i els voltants. En l'escarpada paret de colors vermellencs (la sang vessada dels musulmans que defensaven el castell segons la llegenda), a l'esquena del visitant, s'enfila una nombrosa col·lecció d'endemismes i vegetació autòctona que fascinarà els naturalistes.

Clastra de Son Penyaflor

Arribada al cim

Els elements constructius militars del fortí es componen d'un primer recinte o antemurada, adaptada a les ondulacions de la penya, i d'un mur interior –el castell pròpiament dit–, compost de tres talaies de tancat i una de principal destinada al castellà.

Al primer recinte s'hi accedeix a través del portal forà, un portal amb arc de mig punt, en el qual no queda rastre de les portes de doble full que tancaven el pas. Traspassat aquest primer llenc, els escalons ens condueixen a una torre emmerletada, coneguda com a **torre de l'homenatge o es Constipador**, que s'ha de travessar si es vol accedir a l'interior de la fortificació. Es Constipador obté el nom del fet que després de la costosa pujada, els visitants es resguarden i descansen de la calor davall la torre, on l'agradable i traïdor oratge ha provocat més d'un constipat.

Aquesta talaia s'ha convertit en el baluard insígnia del castell i –perquè no dir-ho– dels alaroners.

Les estructures militars actuals són runes d'època gòtica d'un castell del segle XIV. A causa de la seva importància estratègica, després de la Conquesta, es planificaren i construïren les muralles, es dugueren a terme nombroses obres de manteniment en les primeres dècades i es va emplaçar un destacament militar permanent al castell.

Entre els elements constructius que compo-

nien el castell roquer, és de suposar que no faltaven habitacions per als criats, cuines, diverses farinares, forns de pa i cisternes. En el baluard també es va fer construir un calabós, amb els seus habituals instruments de tortura.

Els moment de major significació del castell d'Alaró varen ser els segles XIII, XIV i XV, que es corresponen amb la dominació de la Casa Reial de Mallorca i la

Torre de l'Homenatge o es Constipador

Vista de la serra de Tramuntana des del mirador de l'Orengar

seva posterior incorporació a la Corona d'Aragó. La fortificació va ser progressivament abandonada, encara que es va mantenir una guarnició militar fins al 1741. A pesar dels esforços, la majoria de les torres medievals no han resistit el pas del temps i es troben mig esbucades sense que s'hi hagin realitzat tasques de rehabilitació recents o d'excavació arqueològica.

Traspassada la **murada** i visitades les talaies de l'angle nord de l'altiplà, queda salvar una sèrie de voltes del camí que condueixen al principal grup de construccions, format per l'oratori i l'hostatgeria. En aquest tros de pujada, dues parets de pedra en sec pròximes al camí, fan les funcions de miradors: són l'Orengar i el Mirador.

Des de l'**Orengar** –nom que obté per l'orenga silvestre que creix a les parets verticals– s'obté una bella panoràmica de les principals muntanyes de la serra de Tramuntana. La foto abasta des de la serra d'Alfàbia fins al puig de Massanel·la, recorrent el massís de l'Ofre, Tossals Verds i fi-

nalment el sostre de l'illa, el Puig Major.

En el segon **mirador** s'arriba a veure quasi la meitat de l'illa d'una sola ullada: de la badia de

d'instal·lacions.

Com era habitual a les fortificacions medievals, el castell comptava amb una capella gòtica, per poder complir les obliga-

Mirador des del qual es divisa el sud de Mallorca

Palma fins a les muntanyes de Felanitx; fins i tot, en els dies clars, s'arriba a veure la silueta a la mar de l'arxipèlag de Cabrera. De nit milers de llums parpellegen al peu del castell.

Tota la penya ha estat inclosa a la xarxa Natura 2000 com a Lloc d'Interès Comunitari i Zona d'Especial Protecció per a les Aus.

En arribar al cim el visitant toparà amb una àmplia esplanada on s'han erigit tota una sèrie

de construccions espirituals del personal destacat. Amb els anys, l'activitat defensiva de la fortificació va anar decaient, mentre que els oficis i les trobades religioses prenen de cada vegada més protagonisme. Amb l'edificació el 1622 de l'oratori de la Mare de Déu del Refugi, el castell d'Alaró es va convertir definitivament en un santuari per als alaroners.

La primera pedra de l'**Oratori** es va col·locar el 29 de març de 1622, en

ocasió de la gran peregrinació celebrada per implorar la pluja després d'una llarga sequera. Quan va acabar, el 6 de novembre del mateix any, es traslladaren a l'oratori dues costelles de Cabrit i Bassa des de la seva sepultura a la capella de la Pietat davall l'orgue de la Seu de Mallorca.

L'edificació és de dimensions menudes i arquitectura austera. El portal principal de marès tallat dibuixa una composició arquitravada d'estil renaixentista. El portal va precedit d'un pòrtic de teula àrab de doble vessant, sostingut per un arc de mig punt i pilastres octogonals en els laterals. A l'interior del pòrtic dos puntals de fusta sostenen la coberta. El vèrtex superior està coronat per un relleu de sol.

L'interior de l'ermita es compon d'una única sala, d'arc de canó, amb el terra de ceràmica i parets decorades amb mo-

tius vegetals en relleu de l'artista italià Antoni Solдати.

L'absis és de planta semicircular i al seu interior hi ha l'altar precedit per un retaule barroc

Bassa i la quantiosa col·lecció d'exvots dedicats a la imatge de la Mare de Déu. El 1622 a l'edificació original s'hi afegiren la capella i la sagristia.

Oratori de la Mare de Déu del Refugi

amb la imatge de la Mare de Déu.

En els laterals del retaule s'han representat els dos personatges més coneguts de la història d'Alaró, Guillem Cabrit i Guillem Bassa, que assoliren l'estatus de màrtirs i sants per la seva valenta defensa del castell d'Alaró. A la sagristia destaca el reliquiari de Cabrit i

L'ús religiós del castell també el constata el viacrucis actual (1907) –una col·lecció instal·lada els anys noranta del segle XX, una vegada desaparegudes les rajoles de 1907–, que acompanya el visitant des del darrer tram de pujada al castell. D'aquest viacrucis d'esteles amb rajoles policromades que il·lustren els

diferents moments de la Passió, quasi no en queden restes pel camí a causa del vandalisme. Les darreres escenes es col·locaren a les parets de les construccions de la plaça de l'Oratori.

El conjunt de construccions que es troben al voltant de la plaça de l'Oratori han estat reformades diverses vegades.

Sa Taverneta

Celebracions al Castell

El diumenge després de Pasqua hi ha una pujada al castell per celebrar la Festa de l'Àngel o Pancaritat. Des de sempre la setmana després de Pasqua a Mallorca s'organitzen pujades a peu a ermites i santuaris per compartir les darres panades elaborades en aquestes festes.

El primer diumenge de setembre també se celebra la Nativitat de la Mare de Déu amb un dinar popular davant l'oratori.

El fortí no ha estat prò-

piament poblat, però ha tengut diferents habitants al llarg dels segles: des dels destacaments militars a les ocupacions eremítiques de mitjan segle XVII, i la més actual, l'hostatger,

que obre l'ermita diàriament a partir de les 9 del matí.

Una mica allunyat del grup principal de construccions, es localitza un

grup de sis **aljubs** de tipus àrab que proveïen d'aigua i que es troben en bon estat de conservació. A una certa distància dels aljubs, el visitant es pot dirigir cap a la torre més apartada, situada al sud-est de la mola, amb murs emmerletats i sageteres, que s'ha denominat popularment la **Presó dels Moros o torre de sa Cova**.

Molt a prop d'aquesta última talaia hi ha la boca de la **cova de Sant Antoni**, encara que no cal esperar cap cartell que ho anunciï. Aquesta impressionant obertura irregu-

Celebració de la festa de l'Àngel o pancaritat

Edifici de l'hostatgeria

lar que s'obre al penyal mateix i és visible des del peu del puig d'Alaró, ofereix una espectacular vista des de l'interior de les terres al peu de l'elevació. D'aquesta gruta també se'n va fer ocupació eremítica en el segle XVII.

El conjunt de construccions va ser declarades Bé d'Interès Cultural l'any 1931.

L'esplanada on es troben les edificacions és propietat pública, dividida a parts iguals entre l'Ajuntament i el Bisbat, i la gestiona la Fundació Castell d'Alaró. Els alaroners han lluitat durant anys per aconseguir que el castell quedàs en mans del municipi.

La rocambolesca història s'inicia el 1811, quan l'Estat posa en venda el fortí i, en un increïble esforç econòmic per part dels habitants d'Alaró, es compra el monument amb els doblers recollits en recol·lecta. El principal símbol del municipi ja era propietat dels alaroners. Però per una nova llei de desamortització, el 1885 l'Estat cen-

Allotjar-se al Castell

A les instal·lacions del castell d'Alaró es pot pernотocar de forma romàntica: passau una nit entre els murs d'aquest antic castell roquer pel modest preu de 12/15 € per persona. Per a aquesta aventura només necessitareu un sac de dormir i una tovallola.

S'hi ha fet una reforma integral que ha dotat tot el sistema de calefacció, d'una cafeteria i un restaurant. En el restaurant es podrà encarregar menjar i en el mateix bar també podran preparar alguna cosa per menjar. L'hostatgeria podrà albergar fins a 30 persones.

No s'hi han d'esperar grans luxes ni una carta molt àmplia, l'aigua està limitada i tots els subministraments es pugen sobre l'esquena de dues someres, que juntament amb l'hostatger, són les úniques habitants fixes del castell.

Cal reservar amb antelació: 971 18 21 12.

tral torna a subhastar una propietat que ja no era seva. De la venda s'exclou el conjunt de l'oratori, l'hostatgeria i el tancat de murades que els inclou, que es manté

en mans de l'Administració i que va ser un dels oblidats el 1983 amb el traspàs de competències a la Comunitat Autònoma.

Tornant cap a Alaró, l'excursionista pot optar per tornar pel mateix camí o prendre la desviació, assenyalada per un indicador de fusta, cap al Pouet fins a arribar a les Cases des Verger, recon-

El Castell a l'antiguitat

vertides en part en restaurant.

Per a aquells que preten-
guin fer part de la pujada
amb vehicle, l'alternativa
més senzilla és deixar-lo a
l'aparcament del restaurant
del Verger i agafar el camí
del Pouet.

Cova de Sant Antoni

La conquesta de Jaume I

Un relat popular descriu la pujada i presa del castell de Jaume I:

Després de la conquesta de l'illa de Mallorca, el castell d'Alaró encara era un fortí musulmà quan el rei Jaume I el Conqueridor va arribar a les seves portes. L'escomesa a la fortificació que feren Jaume I i els seus homes va ser pel camí de pujada, ja que no hi ha altre punt per fer-ho.

Els de la talaia, constantment vigilants, pensaren que podrien apoderar-se del monarca i baixaren per capturar-lo.

No va succeir, no varen aconseguir fer-lo retrocedir ni un pas. Els atacants aviat es convertiren en atacats i varen haver de tornar enrere: en combat no hi havia home que pogués vèncer el Rei Jaume i el seu cavall.

En el punt més escarpat, on comencen les escales, el cavall del Rei es va alçar i va avançar contra els enemics amb tanta força que les marques de les

peülles encara avui són visibles a la pedra.

L'animal va continuar pujant, de cada vegada més amunt, com un ocell, i el Rei Jaume pegava cops d'espasa, un a la dreta, un a l'esquerra, i els caps dels rivals volaven per l'aire i els cossos tallats de través queien en terra. La sang dels sarraïns ho cobria tot, tanta, que no s'han pogut eliminar encara de les roques i de l'herba que creix als voltants.

El Conqueridor va continuar ascendint i els cristians darrere ell, i els enemics que no havien caigut, varen pujar per les escales del castell per tancar-s'hi.

Però el Rei s'hi va acostar tant que els va impedir de tancar la porta i va entrar amb tots els seus.

Els infortunats assetjats del castell roquer només podien escapar dels cristians si es tiraven des de les roques. Per evitar fer-se mal, posaren el cap dins una alfàbia, perquè varen pensar que, com els ho havia dit un pastor des de la vall, quan caurien no es farien cap mal. Ja podeu imaginar què en va quedar, dels que es tiraven i de les alfàbies: el tros més gros no ho era més que una orella.

Passejar per Alaró:

● Camí de ses Artigues a Orient

DIFICULTAT: FÀCIL-MITJANA

DISTÀNCIA RECORREGUDA: 4,4 km

DURADA: 3,5 h

L'excursió s'inicia a Alaró, al barri de los Damunt i pel carrer de Son Duran, continua el curs del torrent de s'Estret, llavors, pel pas de s'Escaleta cap al coll de la Talaia de cals Reis i puig de Can Llenderina, acaba a Orient. En aquest recorregut, el viatger podrà visitar part de l'antic sistema hidràulic d'època andalusina que abastia el poble d'Alaró.

Iniciant la caminada al barri de los Damunt, el punt de partida pot ser la popular **plaça de Cabrit i Bassa**, presidida per un element que pro-

porciona pistes del sistema de conducció de l'aigua que travessa tot el poble: una cisterna amb bomba manual de ferro que ja no s'usa. Aquesta es proveïa de l'aigua de la font de ses Artigues.

Camí amunt, finalitzat ja el carrer de Son Duran, amb el torrent a mà dreta, i deixant enre- les cases de **Can Co-**

rona, passam per davant les **cases de sa Font des Jardí**, aferrades al llit del torrent. Aquest és el primer del sistema de deu molins fariners moguts per aigua que s'incorporen al

protegeix el molí de sa Font és de planta rectangular i feia de torre de defensa a més de moldre gra.

Continuant el camí, un poc més amunt, un gran dipòsit descobert

Cases de sa Font des Jardí

sistema de qanat de la font de la Vila, i que rebien el nom del seu propietari: sa Font, Ca na Fara, Son Borràs, Son Bieló, Son Vidal, Son Tugores, Son Berní, Son Ibert, es Molinàs i Bànyols. En el segle XVII també es coneixia aquesta font com la font dels Molins.

La construcció que

sorpren per la seva grandària, es tracta d'una nova construcció amb una capacitat de 5.500 m³ (2008). Edificat per la Comunitat de Regants de la Font de ses Artigues, es nodreix de la mateixa font.

A prop de l'esmentat dipòsit, es troba la finca de Ses Artigues, de la qual el qanat pren el

Molins

Es molins eren de construcció sòbria, amb una maquinària senzilla, que permetia fàcil reparació i manteniment. L'aigua de la síquia principal es desviava per un canal secundari i es conduïa fins a la cubeta, sota la qual es trobava el molí. Quan l'aigua en saltava, la força de la caiguda feia moure la maquinària. En haver passat el molí, el dibuix del trajecte de la síquia no permetia que retornàs l'aigua al canal, així que el cabal que en sortia s'utilitzava per regar les marjades immediates o bé s'emmagatzemava a safarejos. Sobre les cases es pot observar el traçat de la síquia, la derivació del canal i, sobre el torrent, denvora el camí, la síquia que continuava el camí cap a un nou molí, que apareix actualment canalitzada.

L'aigua havia d'arribar a tothom, el repartiment havia de ser equitatiu i el seu ús estava fortament reglat i organitzat. Fins i tot, en alguns moments de la seva història, va resultar polèmic. Amb la comesa d'organitzar l'aprofitament de l'aigua es va crear la figura del *siquier* el 1293.

nom. L'aigua de la font es conduïa a través d'una sèquia descoberta –actualment canalitzada– fins a Alaró; aquesta recorria tot el centre urbà fins a finalitzar el traçat a la finca de Son Fortesa.

Prosseguint el camí, i deixant a mà esquerra les **cases de Ses Artigues**, s'observa que ha

perdut quasi totalment l'empedrat i s'ha reconvertit en una pista de formigó. La via va ascendir per una zona de marjades, sense allunyar-se gens del llit del torrent.

Conjunt de marjades de s'Estret

Les marjades d'aquesta zona es deuen a la parcel·lació de terres comunals entre el 1673 i 1674 per un incendi que va devastar la comuna de s'Estret. Els marges són rudimentaris, molt adap-

L'aigua de la font de ses Artigues arriba a través d'una síquia fins a Alaró

tats al terreny, cultivats majoritàriament d'oliverar, amb alguna petita zona d'ametlers a la part baixa.

Als dos costats del camí s'aprecien barraquetes de roter –construccions senzilles que servien per resguardar-s'hi mentre es realitzaven les activitats agropecuàries i on es guardaven les eines de feina– com també cases de nova construcció. S'hi puja entre oliverars mig abandonats, alguns de totalment recuperats recentment, reductes d'alzinars i el pinar que envaeix els antics cultius. En alguns punts, sorprèn la tècnica de l'empedrat i escalonat del llit del torrent, en un intent de reduir l'erosió i

la força de l'envestida de l'aigua i facilitar-ne la infiltració.

La ruta segueix, sense pèrdua, vall amunt, i arriba a **s'Estret**, un conegut natural de la vall, que dóna nom al torrent que acompanya el viatger durant part de l'excursió. Travessat s'Estret, s'han de prendre unes voltes tancades i una mica costerudes.

No s'ha d'abandonar el camí fins a haver travessat la finca de **Ca na Magdalena**. Deixant la barrera a mà esquerra, des de la qual arranca el camí privat cap a les cases, seguint el camí original i a poc més de 100 m, s'obre un camí-

Torrent de s'Estret

noi a l'esquerra. Les fites, qualque marca vermella i fins i tot el nom d'Orient marcat sobre el formigó, proporcionen pistes del camí a seguir.

S'abandona el camí transitat fins llavors i el caminant s'endinsa pel camí de **s'Escaleta**, l'antiga via de comunicació a peu entre Orient i Alaró.

Una vegada trobat aquest camí, serà difícil perdre'l per la quantitat de marques i guies que s'hi han instal·lat. Seguint el rastre, s'arriba al **pas de s'Escaleta**, un pas construït en un punt de certa dificultat per al trànsit dels veïns, per la qual cosa es va construir una paret de pedra, a la qual s'afegiren escalons de pujada en forma d'escaleta.

Superat aquest con-

Sa Plana és un coll molt obert cap a la vall d'Orient. Aquesta esplanada és un punt de trobada de nombrosos camins. Al final del coll, s'obre davant el passejant la vista de la vall d'Orient

gost, al cap de poc temps s'entra de ple a una planícia envaïda per un alzinar humit, que ha estat explotat rigorosament durant segles pels carboners de la zona. En són evidència la gran quantitat de barraques –construccions senzilles on es resguardaven els carboners– i les restes dels rotlos de sitja escampats per la zona.

Com més s'avança, més pla és el camí, fins que s'arriba a **sa Plana**, un coll molt obert cap a la vall d'Orient. Aquesta esplanada és un punt de trobada de nombrosos camins secundaris que duen fins al poble d'Orient o de tornada a Alaró. Al final del coll, s'obre davant el passejant la vista de la vall d'Orient, un poblet de poc més de 40 veïns d'un innegable encant, que atreu una gran quantitat de visitants tot l'any.

Es continua el caminó i s'enllaça amb un camí prou ample per a l'entrada i sortida de carros, segurament per facilitar l'extracció de carbó. Es continua la baixada que s'endinsa a Orient, ja en el municipi de Bunyola. El camí, a estones empe-

drat, passa per una surgència denominada la **Fonteta** i connecta amb la carretera d'Orient, en el punt quilomètric 11,2. Per tornar a Alaró, es pot retrocedir pel camí des-crit i tornar per allà mateix, o continuar per la carretera d'Orient a Alaró.

Carboners

La tècnica mil·lenària d'elaboració de carbó es feia amuntegant llenya, per formar la sitja, sobre una esplanada circular, es cobria d'argila i branques i s'hi pegava foc. La construcció circular de pedres es denomina rotlo de sitja.

La fusta, generalment d'alzina, s'havia de consumir a poc a poc i el carboner vigilava constantment per obtenir un producte de qualitat òptima. Durant sessions de cremada que podien durar dies, els carboners es refugiaven a casetes o barraques molt rudimentàries, on vetllaven les sitges.

4 Patrimoni natural d'Alaró

L'herència patrimonial d'un municipi no solament es valora pels elements arquitectònics i culturals que atesora –indubtablement un dels grans atractius que ens pot oferir Alaró–, sinó també per la conservació d'aquest altre capital heretat que és el llegat ambiental. Tractau-lo amb respecte, perquè els alaroners no veuran bé qualsevol acte que es pugui entendre com un atac a la natura.

Alzinar de Son Fortesa

Magnífic bosc d'alzines (*Quercus ilex*) on n'hi ha que voregen els 300 o 400 anys. Alguns d'aquest arbres arriben als 30 m d'alçària i 5 m de circumferència de la capçada. Aquest petit alzinar de poc més de 10.000 m² protegit des del 2001, pertany a la

possessió de Son Fortesa i s'enclava a la vorera de la carretera que va d'Alaró a Lloseta. El bosquet s'ha conservat atès que encara ara s'utilitza per engreixar i que hi pasturi la raça autòctona de porc negre.

Uns bancs situats entre la carretera i la paret que el limita, permetran al passejant gaudir de la bellesa del paratge.

Pi de Son Guitard

El pi de Son Guitard és un exemplar de pi blanc (*Pinus halepensis*) extraordinari per la seva mida i edat, conegut i estimat per la població d'Alaró. Les seves mides: 23 m d'alçària amb la capçada i 4,50 m de circumferència, i se li calcula una edat entre 250 i 300 anys. El nom li proporcionen les cases on es troba, la finca de Son Guitard. Es tracta d'un exemplar protegit i catalogat des de 1992.

Eucaliptus de sa Bastida

Eucaliptus de la font de sa Bastida

Es tracta d'un exemplar sa i espectacular d'un arbre forà poc habitual a les Balears, un eucaliptus (*Eucalyptus globulus*). Les dimensions de l'arbre se situen al voltant dels 18 m d'alçària i més de 2 m de diàmetre de tronc. Es localitza devora l'antic hort de la font de sa Bastida. La seva edat s'estima al voltant dels 100 anys.

Pi de Son Guitard

Lledoner de sa Bastida

L'exemplar de lledoner (*Celtis australis*) que s'aixeca sobre la plaça de sa Bastida a los Damunt té un valor per ser conservat que va més enllà del fet de tractar-se d'un lledoner excepcional, també es tracta d'un element que forma part de la història viva d'Alaró: en aquest espai es reunien els prohoms del municipi a decidir sobre el futur i les accions d'Alaró. Se li suposa una edat de 200 anys, fa al voltant de 8 m d'alt i té una circumferència de 2,60 m.

Plàtans de s'Escorxador

Conjunt de plàtans (*Platanus orientalis*) d'un diàmetre i alçària considerables. Es troben en terreny públic, a l'escorxador municipal reconvertit en

Lledoner de sa Bastida

casal de joves. Algun dels arbres supera els 25 m d'alçària amb la capçada i tenen de circumferència del tronc entre 1,65 i 3,70 m.

Om de la Casa d'Amunt

Exemplar singular d'om (*Ulmus minor*) d'uns 80 cm de diàmetre del tronc i 18 m d'alçada, que es presenta juntament amb altres exemplars en una petita omeda a la Casa d'Amunt, dins el llogaret des Clot d'Almadrà. Es tracta dels escassos exemples de bosquets que no han estat afectats per la grafiosi (*Graphium ulmi*), una plaga que està acabant amb els oms de tota Europa.

Polls, oms i plàtans de Son Fortesa

Destacat conjunt d'arbres de galeria o de ribera, molt escassos en el municipi d'Alaró: polls (*Popu-*

Om de la Casa d'Amunt

lus nigra), oms (*Ulmus minor*) i plàtans (*Platanus orientalis*) pel camí d'Orient a través de la possessió de Son Fortesa. L'omedada va ser afectada per la grafiosi (*Graphium ulmi*), però ara es troba en procés de recuperació. Essent els oms uns exemplars que s'han convertit en escassos, no solament en el municipi, sinó a tota Mallorca, sembla essencial mantenir i recuperar-ne les poblacions supervivents.

Plàtans de s'Escorxador

Plàtans de Son Fortesa

5 Alaró de pedra i de memòria

Possessions

Aquestes finques rurals són particularment belles per les seves façanes, que se cenyeixen a les pautes més pures del tradicionalisme mallorquí: paraments de gran alçària o longitud amb carreus de pedra vista, balcons i finestres de diferents tipologies, o portals de mig punt i d'arc rebaixat.

El Clot d'Almadrà U/17

Almadrà és una vall, ubicada en una depressió càrstica. És el principal camí al refugi dels Tossals Verds, ja en el terme municipal d'Escorca. El Clot d'Almadrà compta amb tres possessions que conformen un llogaret: Son Ordines, Can Xalet i la Casa d'Amunt.

La Casa d'Amunt és un topònim que ja apareix inscrit en el Llibre del Repartiment (1232), i que es tracta, per tant, d'una de les finques més

antigues d'Alaró. La façana principal, orientada al llevant, en la qual es distingeixen tres pisos, com a la majoria de les cases mallorquines de l'època: planta baixa, planta noble i porxo. Les façanes segueixen un esquema regular de les finestres, i el portal d'ingrés és un arc de mig punt amb dovelles i brancals de marès. En un dels laterals, un rellotge de sol sense cap descripció. Altres volums destacables són la tafona i el forn al pati posterior.

Pont del Clot d'Almadrà

El mapa del cardenal Antoni Despuig (1784) asenyala un camí de certa importància poc abans d'arribar a la vall d'Almadrà, que travessa el torrent del mateix nom a través d'un gual empedrat. En aquest punt s'aixeca un pont, just abans d'arribar a les cases de Son Ordines, Casa d'Amunt i Can Xalet. El pont continua al mateix lloc, sostingut sobre uns pilars molt amples, fet que indica que el torrent ha tengut i té puntes de cabal considerables. Dels tres arcs de mig punt, dos revelen dimensions similars (2,70 m d'alçària per 3,65 m d'amplària), mentre que el tercer és una mica més petit (2,40 m per 2,60). Els arcs estan construïts de pedra a la base, les voltes són de marès i la resta del parament combina la pedra i el morter. Entre les dues obertures idèntiques a la base del pilar es va construir un esperó pensat per tallar l'aigua del corrent i repartir-la entre els dos arcs.

Can Xalet és una altra de les construccions del llogaret, datada dels segles XVII-XVIII. Es tracta d'un casal de tres altures amb una distribució irregular de les obertures (portes i finestres). Els portals d'accés se situen a la part dreta de la façana: un d'entrada a l'habitatge d'arc redó amb grans dovelles de pedra i un segon arquivatrat d'entrada a la capella, amb basaments, brancals i capitells motllurats també de pedra. La capella està decorada amb pintures barroques. Quasi tots els detalls de la façana

s'han completat en pedra. De la coberta de teula àrab sobresurt una espadanya amb forma d'arc ogival. Les dependències dedicades a les feines del camp estan situades de forma perpendicular a la façana i apareixen totalment abandonades. Enfront del paller, hi ha una cisterna que abastia la casa.

Completant el triangle, Son Ordines d'Almadrà, del segle XVII. El portal forà, situat asimètricament en un lateral de la façana, el corona un arc de mig punt amb llinda de pedra i ferro forjat a la part superior, a manera d'element decoratiu. Aquest portal de la finca travessa un vestíbul protegit per un arc que connecta amb el pati.

Les cases s'organitzen al voltant d'aquest pati empedrat quadrangular, on es reparteixen les cases senyoriales, la capella (s. XVIII), la tafona i les dependències agropecuàries.

A la façana de les cases s'obrin cinc finestres amb reixa de ferro forjat i em-

marcades de pedra, i en el primer pis, quatre finestres amb balcons. El porxo –el tercer nivell– presenta cinc finestres apaïssades i emmarcades en relleu. Sobre el vestíbul que comunica amb el portal forà i el pati hi ha una terrassa amb barana de ferro.

La tafona, de planta rectangular i terra d'obra, se situa en el fons del pati i al portal hi figura la data "1769". La premsa és moderna i la tafona, hidràulica, amb elements metàl·lics. Annexa a aquesta, una cambra on s'emmagatzema l'oli. En el centre del pati, un coll de cisterna.

Solleric **S/16**

Solleric és una de les grans possessions de muntanya i les seves cases van en consonància amb la finca. Se la coneix ja a l'època musulmana, amb el nom d'alqueria Xular. S'esmenta també en els segles XIII i XIV, després de la conquesta catalana, quan es va cedir a la família Guitard.

Façana principal de Solleric

Caça del tord

Una de les formes de caça més tradicional de l'illa de Mallorca i en particular de la serra de Tramuntana que compta a Alaró amb una gran afició, és la captura del tord amb filats de coll. Es tracta d'una caça selectiva que té segles d'antiguitat.

El tord és una au migratòria de prop de 24 cm d'alçària que passa la tardor i l'hivern a les Illes.

Durant el dia realitza petits recorreguts ran dels arbres, entre les zones on dorm i les àrees d'alimentació.

Els caçadors aprofiten aquests moviments diaris per capturar les aus amb unes xarxes anomenades filats, subjectades a unes canyes llargues de fins a 7 metres de longitud, que estenen i subjecten manualment en els denominats colls, que són els espais baixos entre els arbres per

on prèviament s'ha observat que passen amb freqüència les aus. Quan el tord topa amb els filats, el caçador hàbilment tanca les dues canyes i atrapa l'ocell dins la xarxa, que és així capturat.

Els colls tenen noms peculiars segons les seves característiques o el caçador que el va construir: Es Foradet, Sa Roca, Es Tubo, Es Pins...

Tres són els moments del dia adequats per anar a caçar: a l'alba, durant el matí fins al migdia i l'horabaixa a partir de les quatre fins que enfosqueix.

La temporada de caça anualment és entre octubre i gener, i el nombre de peces permeses és de 12 per caçador i dia.

El lloguer dels llocs de caça és una de les principals fonts d'ingressos de les possessions de muntanya, ja que s'arriben a pagar més de 3.000 € per un coll.

Els tords són la base d'un plat típic d'Alaró: els tords amb col, que no podreu degustar a cap restaurant, ja que no se'n permet la comercialització.

Solleric era una gran finca de muntanya, però no solament per l'extensió, també pel nombre de treballadors: hi havia devers 50 o 60 persones llogades, però en el temps de la collida d'oliva, augmentaven fins a 200 i 300 treballadors més. Al final del segle XIX, la possessió tenia 1.000 quarterades (equivalent a 710 ha) i la

producció d'oli continuava essent una de les més remarcables de l'illa, atès que arribava a les 120.000 tones de gran qualitat. Relata l'arxiduc Lluís Salvador que a la finca hi havia dues tafones, de dues bigues cadascuna, fet que remarca la importància de l'explotació de l'oliva.

La finca, anecdòtica-

ment, en els anys cinquanta va ser pionera en la cria equina per inseminació artificial, concretament de muls.

El 1966 la finca va passar a ser propietat de la família Gilet, actual propietària.

Solleric és una possessió rica en fonts (font de sa Figuera, font Blanca, font des Verro, Fontassa

d'Oliclar, font de sa Gruta...) i en punts de caça tradicional de tords amb filats.

El portal exterior el compon un arc carpanell rebaixat amb brancals i motlures. Unes escales situades en el lateral dret del vestibul baixen a la capella (un dels tres pòrtics amb els quals compta).

Els edificis s'organitzen al voltant d'un pati empedrat, que actua de distribuïdor de les cases dels senyors –de tres pisos–, de la dels amos o arrendataris de la finca, de la tafona, de la capella (inscripció del 1713) i les dependències agràries, actualment rehabilitades.

El parament de les cases dels senyors i les obertures de la façana estan íntegrament realitzats en pedra. Les cobertes del conjunt són de teula àrab i d'un o dos aiguavessos.

Des del pati a través d'un portal allindanat s'accedeix a la tafona, que va funcionar fins a la dècada dels vuitanta del segle XX i conserva alguns dels elements tradicionals, a pesar d'haver estat mecanitzada en el segle XIX. Es divideix en dues sales: a la primera es troba la maquinària i és on es molia i es premsava; a la segona es troben els antics dipòsits i s'hi seleccionava l'oliva i s'hi decantava l'oli.

La finca compta amb una capella (s. XVIII), el portal principal de la

qual també mostra l'escut d'armes de la família. Es tracta d'una sola nau amb absis semicircular que acull un retaule barroc de fusta. L'oratori està ornamentat amb pintures al fresc amb decoració barroca i un orgue sobre el cor.

Annex al lateral del portal forà es troba el celler, que conserva bótes de vi i àmfores. El portal del celler s'obri amb un arc rebaixat. El terra és de pedra original.

A la part posterior de les cases, els estables (1929) i un forn.

Entre les instal·lacions hidràuliques, compta amb una cisterna, un safareig quadrangular i l'aljub situat a la part posterior de la casa.

Davant la façana principal, un jardí i una font. Des del jardí surt una escalinata exterior amb escales i barana de pedra que arriba fins a la façana exterior. A la barana hi ha un escut, i al davall, una data: "Any 1901".

De Solleric se n'ha extret una gran quantitat de pedra que ha ajudat a construir alguns dels ca-

sals del nucli antic d'Alaró i el retaule major de l'església de Sant Bartomeu.

Es Verger **Q/18**

A la pujada al castell d'Alaró, es troba la possessió d'es Verger, una antiga alqueria d'origen àrab. Es tracta d'una finca extensa, actualment dividida en quatre propietats.

Les cases de possessió s'organitzen en tres volums annexos, el primer dels qual, les antigues dependències agrícoles, s'han rehabilitat com a restaurant.

El parament està emblanquinat i el sòcol és de referit gris.

Entre els elements per destacar s'hi troben una farinera –de la qual es conserven algunes peces–, part d'una tafona –de premsa mecànica– i un forn. La tafona inclou l'antic dipòsit d'emmagatzemament de l'oliva, unes estances cobertes amb voltes de mig canó i, a la cambra contigua, les peces de pedra i ceràmica per emmagatzemar oli. L'oli que es produïa en es

Alcadena

Verger era molt apreciat pels voltants per la seva qualitat.

Entre els elements hídrics, podem esmentar una cisterna, una safareig i un aljub a la part posterior de les cases (camí des Pouet).

Alcadenà U/18

La finca d'Alcadenà se situa a la part meridional del puig de s'Alcadenà, de la qual rep el nom.

Les cases de la possessió s'organitzen al voltant d'un pati empedrat, tal com es repeteix a la majoria de les possessions d'Alaró. Al seu voltant, la casa dels senyors, la tafona i una sèrie d'antigues dependències agrícoles, els estables i la casa de les collidores, actualment rehabilitades com a magatzems.

S'accedeix al pati per un portal arquitravat, amb carreus de pedra i fusta. La façana s'organitza en tres pisos, seguint una disposició regular de les obertures.

El portal d'entrada és un arc de mig punt construït amb marès, on brançals i llinda s'han tallat en pedra i el portal és de fusta antiga. Totes les obertures de la façana principal es presenten emmarcades amb peces de pedra.

A l'esquerra de la façana principal, un pòrtic de bigues de fusta, sostingut per columnes decorades. A l'interior d'aquest pòrtic, una petita escultura de pedra personifica una Mare de Déu petita (a la paret que pega a la casa dels senyors) i uns rentadors de pedra. Un portal allindanat dona pas a una tafona de la qual encara

Els enamorats de Son Penyaflor

Una llegenda relata l'origen del nom de Son Penyaflor. Conten que en el segle XIV els fets que envoltaren la història d'amor entre Blanca, la filla dels senyors de la possessió, i el jove Jordi, el nou governador del castell d'Alaró, va ser tan extraordinària que el nom de la finca rendeix homenatge a la seva memòria des de llavors.

Per tres vegades el pare de la jove, Arnau de Vila-ragut Serralta, descendent de la dinastia dels reis de Mallorca, es va oposar públicament a la unió entre els joves. La raó: Jordi Unís Moncada va ser un declarat partidari de Pere el Cerimoniós, que va prendre finalment a Jaume III el Regne de Mallorca. Per tres vegades el destí va desairar la negativa de Don Arnau.

La primera vegada va afirmar: «Mai es mesclarà la sang del lleial amb la del traïdor. Abans caurà a trosos la penya del castell». Aquella mateixa nit un fort temporal va xapar part de l'espadat del puig d'Alaró.

Allò va fer enfadar més Arnau, que va vaticinar: «Abans floriran aquests maleïts penyals, en mala hora llançats per l'infern, que jo consentiré tan iniqua bastardia». Arribada la primavera floriren de violetes les roques caigudes.

Però ni així va donar el braç a tòrcer: «He dit que mai es mesclarà la sang pura del lleial amb la negra del traïdor..., durant la meua vida». Va morir el pare de la jove el juny i el novembre el bisbe va casar els dos joves a la Seu de Palma.

es conserven els elements principals: la tremuja, el trull, la perxa, la biga, la caldera per encalenticar l'aigua i una gran pica de pedra i planta rectangular on es decantava l'oli.

Son Penyaflor Q/19

El primer escrit que documenta l'existència de les cases és de 1345 i fa referència a la possessió com a propietat de Ramon de Penyaflor, encara que el llinatge ja s'esmenta poc després de la Conquesta. El 1967, la finca passa als propietaris actuals. A Son Penyaflor s'hi arriba pel camí de pujada al castell. El camí de

les cases pega al portal forà i al jardí de la possessió.

El portal exterior està allindanat en pedra i sembla coronat per una làpida amb la inscripció que diu «Mare de Déu del Refugi, pregau per noltros».

Al voltant del pati empedrat s'organitzen les cases: la casa dels senyors, la dels amos, la capella, una porxada amb un forn i una sèrie de dependències agropecuàries com el magatzem i els estables de les ovelles. El conjunt va patir una gran reforma l'any 1966, especialment aquelles dependències que acullen actualment l'agroturisme.

Traspasada la porta

d'exterior, un vestíbul amb un arc rebaixat comunica amb el pati central. A la seva esquerra hi ha l'entrada de l'oratori, on encara es conserva un altar datat del 1712.

La casa principal s'orienta cap al sud-est i s'organitza en planta baixa, planta noble i porxo. Les parets estan fetes de pedra i morter. La façana mostra una distribució asimètrica de les obertures i hi destaca un portal redó dovellat de pedra.

Davant la casa hi ha un antic magatzem habilitat com a sala d'estar. El portal arquitravat està constituït per brancals i llindes de pedra, i al damunt s'hi ha fixat un rellotge de sol.

De les activitats agrícoles que un temps es realitzaven a la finca, l'explotació encara cria ovella mallorquina de raça autòctona.

De la tafona només es conserva la mola de pedra. També compten les cases amb un aljub tapat i dues fonts.

El camí de Bànyols

Aquest és el camí de carro que uneix el camí del Raiguer amb la possessió de Bànyols i ja va ser detallat al començament del segle XVII.

Aquest camí va ser declarat veïnal el 1861 i és, per tant, de propietat pública. Se l'ha denominat de diferents formes: camí de Binissalem a Alaró per Terragrossa, camí dels Moliners i camí de Bànyols. Continua sent el camí més curt que connecta els dos municipis.

Patrimonialment en destaca un tram de cent metres, situat en el límit de terme entre Alaró i Binissalem, per la qualitat constructiva de l'empedrat.

Quant a les dependències i altres estris de les cases, es mantenen l'antiga tafona –quasi completa–, les menjadores d'animals al pati, un forn annex a la casa, un paller, un colomer, un estable un poc aïllat, l'aljub i la cisterna.

Son Curt **Q/19**

Aquesta possessió, situada a la pujada al castell d'Alaró, conserva elements del segle XVII. El 1776 la propietat va passar a les mans de Joan Sampol i Ribes de Cabre­ra, família que encara en manté la titularitat.

Les cases, organitzades

en bloc, es divideixen en tres volums annexos: el central, de menor profunditat, proporciona certa irregularitat a la línia de la façana, on el cos principal apareix reculat respecte de la resta. Les cases tenen tres pisos: planta baixa (casa dels amos), primer pis (planta dels senyors) i el porxo.

Interior de les cases de Son Penyaflor

Biblioteca de Son Curt

A l'edifici principal s'hi entra per un allindanat portal de brancals acabats en capitells motllurats. Aferrats al portal

s'instal·laren un banc de pedra a un costat i un pedrís (pedra que ajudava a colcar al cavall) a l'altre. A la construcció de la façana,

a més dels carreus de pedra, s'ha utilitzat igualment marès.

Entre els elements habituals de les possessions, Son Curt conserva la tafona, i n'atresora la major part de les peces. A més de la cisterna, les cases compten amb l'aigua que proporciona el safareig, que es proveeix mitjançant un canal de la font de Son Curt.

La producció d'oli

La majoria de les possessions tenien per valuosa i fonamental la tafona entre les seves instal·lacions. S'hi extreia el preuat oli, un líquid que era moneda d'intercanvi i un actiu important entre les possessions de muntanya.

La recol·lecció d'oliva, sempre a mà, es realitzava quan l'oliva, madura, anava caient de les oliveres. Era una feina laboriosa que necessitava una gran quantitat de mà d'obra durant alguns mesos, atès que es feien diverses passades als oliverars.

Ja a la tafona, l'oliva es molia: es repartia sobre la solera de molins de pedra on es triturava fins a obtenir una pasta. La tracció dels trulls es realitzava amb muls, que després varen ser substituïts per motors elèctrics ja a la segona meitat del segle XX.

A continuació, la pasta procedent de la mòlta de l'oliva es col·locava entre els esportins (senalles circulars d'espert entrellaçat), que es col·locaven els uns sobre els altres i que feien les funcions de colador de l'oli i l'aigua i retenien la polpa. Mitjançant una biga o una premsa es pressionaven per extreure el contingut líquid de l'oliva entre els esportins, i s'arribava fins i tot a banyar-los amb aigua calenta, per afavorir que l'oli se separàs de la pasta.

Finalment es deixava decantar per repòs, i se separava la part aquosa de l'oli d'oliva.

Banyols Q/23

Banyols era una alqueria originària de l'edat mitjana musulmana, anomenada Baniuls (que incloïa Masnou), que formava part de la cavalleria de Guillem Puigdorfila. En aquests terrenys es va construir una mesquita rural, de la qual es conservaren elements fins al segle XIV; fins i tot a prop de les cases s'ha trobat ceràmica islàmica del segle XIII. La finca es va inscriure en el Llibre del Repartiment.

Com altres finques, es tracta d'una casa de possessió organitzada al voltant d'un pati interior que

Bànyols

distribueix les cases del senyor, les dels amos i les dependències agropecuàries. La façana externa consta de dues plantes: planta baixa i porxo, i compta amb una distribució simètrica de les obertures.

El portal forà és un arc de mig punt amb dovelles i brancals de pedra, realitzats. Sobre el portal apareix l'escut de Bànyols.

Son Fortesa Q/21

El 1818, Pedro Maza de Limaza, abans Caro Álvarez de Toledo, marquès de la Romana, la va vendre a Antoni Rosselló Pizà. La darrera reforma l'ha feta el conegut arquitecte Rafael Moneo.

La propietat s'organitza al voltant d'un pati empedrat, on s'ubiquen els volums avui reformats i rehabilitats per allotjar la seu corporativa de la coneguda empresa de calçat Camper. Les dependències agropecuàries s'han reconvertit en departaments administratius, sala de conferències, sala de convencions, taller de

disseny... A la reforma s'han respectat molt les estructures originals i s'han utilitzat materials

Son Fortesa

moderns com el ferro i el vidre, en els nous elements, per diferenciar-los perfectament dels originals.

El portal forà és un arc de mig punt dovellat, amb brancals de marès, coronat per l'escut de la família Zaforteza (data del 1818).

A la façana exterior de les cases, s'hi obrin diver-

ses finestres d'estil clàssic, molt treballades, amb cornises i llindars motllurats de pedra.

A mà esquerra del portal de la façana, es localitza l'entrada a la capella: un pòrtic d'estil clàssic amb una cornisa i pilastres motllurades de pedra. La capella a l'interior llueix un sòtil de bigues vistes i revoltos pintats amb motius vegetals i figuratius i, a les parets laterals, imatges de figures religioses.

De l'edifici principal, el que corresponia al dels senyors, en destaquen el sòtil d'algunes de les habitacions amb voltes d'aresta i cobertes de bigues, i les rajoles hidràuliques

del passadís i alguna de les habitacions.

Enmig del pati central, hi ha un brollador de planta octogonal sobre una solera circular i una cisterna de coll gòtic.

De l'antiga tafona resta algun element, com les pilques de pedra d'emmagatzemament. Sobre el portal de la tafona hi ha gravada la data "1638".

S'Olivaret **S/18**

Les cases estan referenciades des de l'any 1312, quan Pere de Centelles, procurador del vescomte de Bearn, va cedir una part de la possessió de Solleric a Pere Guitard. La nova propietat passà a anomenar-se s'Olivaret. En el segle XVI va ser adquirida per Mateu Montaner i va continuar a la família fins al començament de segle XXI. L'any 2000 va patir una remodelació espectacular, seguint les estructures de l'antiga possessió, per transformar-la en un hotel rural.

L'edifici es divideix en tres cossos. El central és el principal i té tres pisos: planta baixa, primer pis i segon pis, seguint un esquema regular de les obertures.

A l'interior de la planta baixa s'ha mantingut part de la maquinària de l'antiga tafona, del 1762, i que forma part de la decoració de l'actual bar de l'hotel.

Son Bergues o Son Berga

S/19

Son Bergues és una possessió del segle XVII que va ser reconstruïda seguint l'estil regionalista de postguerra del 1950, projectat per l'arquitecte Carles Garau Tornabells.

En el segle XVIII la casa Berga va passar a Can Vallès d'Almadrà, més tard marquesos de Solleric.

Al voltant del pati s'agrupen les cases de la propietat, amb les dependències agrícoles i les destinades als animals.

El portal forà és redó de pedra, per damunt del

qual sobresurt un rellotge de sol. A la mateixa paret s'encasta la finestra renaixentista que enarbora l'escut de la família Berga.

Al voltant del pati s'agrupen les cases dels senyors, dels arrendataris o amos, el graner i la garrovera.

Quasi totes les obertures que peguen al pati exhibeixen allindanat, emmarcades en marès i amplit motllurat. A la re-

Sa Teulera

forma es va afegir un balcó tancat sostingut per mènsules i obertures de mig punt.

El portal d'ingrés a la casa dels senyors segueix l'esquema renaixentista: fines columnes d'ordre clàssic sobre plints que sostenen una llanda que du l'emblema nobiliari dels Berga al centre, tot treballat sobre marès. Sobre aquest, una capelleta amb la figura de sant Antoni.

Diversos són els accessos a les habitacions des del pati: una escala exterior adossada a la paret i un portal escarser de marès amb un pont de pas cobert de volta d'aresta.

A la façana posterior destaquen els contraforts i un pedrís que cobreix

banda i banda del portal. Aquesta façana pega al jardí de marjades, recorregut en part per una escalinata de pedra. Aprofitant el pendent del terreny s'articula un sistema de recollida d'aigua amb un pou, safareig, aljubs i síquies amb la finalitat d'emmagatzemar aigua i regar l'hort.

Quant a les dependències ramaderes annexes, mantenen la mateixa tipologia constructiva que la resta del conjunt i actualment han estat adaptades per ser usades com a agroturisme.

Son Berga, per a l'arxiduc Lluís Salvador:

«Mostra d'aquesta possessió una petita finestra renaixentista i un portal en forma d'arc de mig punt presidit per un rellotge de sol amb data del 1756. Digne és d'esmentar el petit pati amb la creixent dels Bergues i la petita capella. Davant l'entrada, al costat de l'era, s'alça altiu un gran lledoner» (*Les Balears per la paraula i el gravat*, de l'arxiduc Lluís Salvador).

Sa Teulera Vella **N/21**

L'accés a les cases de possessió del segle XVIII es realitza a través del portal forà de mig punt dovellat de marès, encara que els brancals i la llanda siguin de pedra. Ja dins les cases, un petit pati empedrat fa de distribuïdor de la casa dels senyors, la dels amos, l'antic portal de la tafona –que exhibeix l'utilitatge en bon estat de conservació– i la sala de les piques de l'oli. Sobre la casa dels senyors s'assenta un original rellotge de sol. Altres dependències

com la capella, els estables i la farinera (que conserva la majoria dels elements) s'annexen a la possessió.

La façana noble desplega tres altures (planta baixa, primer pis i porxo) seguint un esquema regular de les obertures, i el portal és un arc redó dovel·lat, amb brancals de pedra. A la dreta del portal, una finestra d'ull de bou, i sobre aquesta, una finestra en forma d'arc de mig punt, possiblement molt posteriors a la resta del conjunt. Les altres obertures estan emmarcades amb faixes referides en relleu i presenten ampit motllurat.

A la capella, situada a la part posterior de la casa dels senyors, s'hi accedeix a través d'un porxo amb tres arcs de ferradura apuntats amb columnes cilíndriques i capitells amb motius vegetals i corintis.

Entre les instal·lacions hidràuliques, les cases compten amb un aljub, un safareig i una cisterna. L'aljub té una obertura en el lateral de la volta de mig canó i es comunica mitjançant un canal que discorre per damunt un arc de mig punt construït de pedra fins al safareig. Al centre del pati es va instal·lar una cisterna amb mota i coll de planta octogonal en la qual es va gravar la data "1778".

Pont Trencat Q/24

Pont construït sobre el torrent Solleric que permetia el pas del camí del Raiguer, a l'antiga carretera de Consell a Alaró.

Pont Trencat

Josep Mascaró Passarius referencia el pont Trencat en el segle XVI. Així mateix apareix dibuixat en un mapa del final del segle XVII i durant la centúria següent se'n compten nombroses reparacions a conseqüència de les crescudes del torrent. D'aquí probablement prové el nom. Recentment ha estat restaurat i la zona annexa és un àrea d'esbarjo. El pont consta d'un sol arc de mig punt i està, quasi totalment, construït de marès, carreus de pedra i morter.

Sistema hidràulic de ses Artigues

P/18

La font de ses Artigues es remunta a l'època musulmana i se'n relata l'ús en el capbreu de Gastó de Bearn de 1232, encara que les construccions destinades a emmagatzament d'aigua –aljubs i cisternes– són majoritàriament del segle XIX.

El sistema neix a la font de ses Artigues, davant la

finca de ses Artigues, a poc més d'un quilòmetre al nord del nucli urbà.

La font proveïa antigament Alaró a través d'un sistema de bombeig d'aigua i cisternes, com també el conjunt de molins fariners i safareigs.

Perduren dins el poble un elevat nombre d'elements relacionats amb l'abastiment d'aigua procedent de la font. Els aljubs es distribueixen pels carrers de Son Rafelet, ca na Fara, Pujol, Síquia, Son Sitges i es Pontarró, a més del pati de Son Tugores. Pel seu valor constructiu, destaquen les cisternes de la plaça Cabrit i Bassa (1866) i del carrer des Porrassar, de base octogonal i motllurada. Al carrer Pintat, del Porrassar i de Can Manyoles, conserven les rodes de bombeig originals.

Al llarg del poble hi ha una altra sèrie de punts de presa d'aigua que no mostren elements de bombeig, que se situen a Son Borràs, plaça Cabrit i Bassa de los Damunt, i als carrers des Porrassar, Sant Vicenç Ferrer, Can Pintat, Son Antelm, Solleric, Can Manyoles i a la

mateixa plaça de la Vila d'Alaró.

Un dels punts interessants del sistema d'abastiment és la font de la plaça de la Vila, emplaçada sobre la cisterna que l'abasteix i en la qual s'ha esgrafiada una inscripció que diu l'any 1742. La font es localitza en el pòrtic de l'actual consistori municipal, que data de mitjan segle XX, moment en el qual va ser traslladat a aquest punt.

A l'entramat s'inclouen també tres rentadors públics, dos de petits a los Damunt (Son Rafalet i ca na Fara) i un de més gros al carrer del Pontarró.

En el sistema de ganat mereixen especial menció els molins, que concentren una important part de la seva activitat. Després de la conquesta feudal, es descriuen deu molins hidràulics, dels quals només n'han perdurat fins avui vuit, en divers estat de conservació.

Aquests molins, per la restricció de l'ús de l'aigua, utilitzaven el mecanisme de canal de derivació o de cup fins a un primer embassament d'aigua, per aconseguir la pressió i el volum suficient, que després es feia precipitar des d'una certa altura en caiguda lliure sobre el mecanisme del molí.

Seguint la síquia, des de l'origen de la font, els molins s'organitzen de la forma següent:

Molí de sa Font, instal·lat dins una torre quadrangular visible des del camí de ses Artigues. Se'n conserva la maquinària a l'interior i a l'exterior s'hi exposen les pedres de moldre com a element de-

coratiu. En haver passat pel molí, una canaleta feia arribar l'aigua als cultius propers. Actualment l'aigua s'ha canalitzat i desviat del recorregut original.

metàl·lica, malgrat que encara drena aigua. Només ha sobreviscut part del molí, la resta s'ha esbucada, però encara se'n distingeixen restes de la síquia.

Molí de sa Font

Molí de Ca na Fara, (c. de Ca na Fara, 33). El molí quasi ha desaparegut envaït per la vegetació de l'hort de la casa on es troba. Conserva únicament una paret de la torre, un dipòsit tapat de ciment, les restes d'una síquia, en la qual transcorre una canonada moderna, i el cup del molí en molt mal estat.

Molí de Son Borràs (c. de Son Borràs, 9-11). Es conserva part del sistema hidràulic format per una síquia que connecta el safareig i el molí. Com la resta, datat a l'edat mitjana islàmica. La síquia continua després del safareig fins al jaciment de Son Bieló i procedeix de l'antic molí de Ca na Fara.

Son Bieló (c. de Son Sitges, 11). A les cases de Son Bieló hi ha restes d'una síquia actualment tapiada per una reixa

Molí Son Vidal (c. de la Síquia, 21-23). Restes d'un molí i part de la síquia localitzada en una sala dins la casa. Es conserven part del cup, de la maquinària del molí (rodes i dipòsit) i les pedres de moldre.

Son Tugores (Clastra de Son Tugores, s/n). La síquia parteix de Son Vidal fins a un gran safareig (35 m per 5 m) de Son Tugores. A la façana de les cases es fa visible part de la síquia que condueix l'aigua fins a Son Berní. L'antic molí era part integrant de la casa, que l'Ajuntament ha mantingut després de la reforma de l'immoble municipal.

Molí de Son Berní (passatge de Son Berní, s/n). Es tracta de dues construccions de forma rectangular adossades. No conserva més que les

restes del canal i d'una canaleta (de 0,65 m d'amplària i profunditat de 0,45 m) a la qual s'accedeix pujant deu escalons. També es distingeix part de la síquia que desemboca a un safareig.

Molí de Son Ibert (c. de Son Ibert, s/n). La finca comptava inicialment amb dos molins i una síquia. Del primer només en roman alguna peça i el safareig s'ha transformat en piscina. El segon molí, major que l'anterior, formava part de les cases del mateix nom i en resten solament les parets exteriors. Del complex es conserva algun element, com les pedres de moldre. La síquia, de 100 m de longitud i 1,5 m d'amplària, procedeix de Son Berní, comunica el primer i el segon molí de Son Ibert i

continua el camí cap al Molinàs.

Es Molinàs (c. de can Manyoles, 177). D'aquest

lada recentment però es mantenen les restes de l'hort, un temps abastit per la síquia.

Aquests molins han sofert transformacions amb els anys, fins i tot algun es va adaptar per transformar-se en fàbrica paperera a la fi del segle XIX i començament del XX. Actualment molts han desaparegut per abandonament o s'han reconvertit a usos nous.

Manxa del carrer de Can Manyoles

darrer molí n'és visible la síquia d'1,25 m d'amplària i 3 d'alçària, el cup apareix canalitzat amb un tub modern i s'hi han conservat les pedres de moldre. La finca ha estat remode-

6 Alaró es vesteix de festa

Les festes que se celebren a los Damunt i a los Davall, tenen l'origen en celebracions arrelades en el poble. Amb els anys s'hi han anat incorporant noves activitats que s'han sabut combinar i fusionar amb la tradició secular.

Gener

Sant Antoni, 17 de gener

Sant Antoni Abat, patró dels animals, es viu sobretot la vigília de l'onomàstica, quan els alaroners torren llonganissa i botifarrons als incomptables foguerons que cremen alegrement enmig dels carrers del poble. Cal acostar-se a qualsevol i compartir l'embotit torrat i un tassó de vi de la comarca.

Aquesta mateixa nit la

colla de Dimonis d'Alaró realitza la primera sortida de l'any.

Els Dimonis d'Alaró

El foc, com a símbol universal que ha suscitat inquietud i la il·lusió en un univers quimèric, continua vinculat al món dels dimonis.

Les actuacions dels Dimonis d'Alaró varen començar l'any 1998 amb el seu primer correfoc.

El correfoc és un ball sense treva dels dimonis al so de la percussió dels tambors, sota una pluja incessant de guspises, i

del qual poden participar els observadors.

Na Marranxa és la figura monstruosa sortida dels abismes de l'infern que escup foc i que centra gran part de l'actuació. La peça representa una rata-pinyada fantàstica i màgica que, no fa tant de temps, feia por als més petits en boca dels seus pares i que s'ha recuperat per al bestiar popular amb els dimonis.

Hi ha una agrupació infantil que reproduïx tots els punts de l'organització dels adults: fins i tot tenen na Marranxeta, un facsímil en petit de la

Foguero de la revetla de Sant Antoni

monstruosa ratapinyada.

Els balls dels Dimonis tenen tres actuacions fixes a Alaró: la vigília de Sant Antoni (16 de gener), les festes de Sant Roc (16 d'agost) i la fira de tardor, per octubre. Durant tot l'any participen arreu de Mallorca a fires, festes i actes on són convidats.

La festivitat de Sant Antoni és anunciada per la picarolada a càrrec dels més joves, en un recorregut pels carrers del poble fent sonar multitud de picarols. Els acompanya sant Antoni, caracteritzat com un ermità, mentre un dimoni persegueix la colla.

L'horabaixa se celebren les beneïdes. En aquesta antiga celebració, els propietaris de mascotes del poble –que actualment substitueixen els animals de pastura o granja d'altre temps– els duen fins a l'església de Sant Bartomeu perquè el capellà els esquitii amb aigua beneïda amb la finalitat de protegir-los de qualsevol mal durant l'any.

Març / abril

Pasqua

Com a la majoria de les terres espanyoles, a Mallorca les celebracions religioses tenen una gran devoció i acceptació.

La Setmana Santa és la celebració més intensa dins l'església Catòlica i consisteix en el memorial de la Passió, Mort i Resurrecció de Jesucrist. Durant aquests dies es fan processons en les quals participen distints col·lectiu agrupats en confraries o germandats religioses, sempre acompanyant un pas de Crist o de la Mare de Déu, imatge vinculada a un passatge de la Passió. Després de la Setmana Santa, arriba la Pasqua de Resurrecció, la celebració que commemora la resurrecció de Jesucrist.

A Alaró hi ha cinc confraries: la Mare de Déu del Silenci (vestits de negre i amb cordes de pita), Nostra Sra. de l'Es-

perança (vestits de color verd), el Sagrat Cor de Jesús (vestits de color vermell), la Mare de Déu de Lourdes (vestits de color de cel) i la Mare de Déu del Refugi (vestits de color negre i capa blanca), que treuen un total de quatre passos.

Les processons se celebren les nits del Dijous Sant i Di-

vendres Sant.

El Diumenge de Pasqua, de matí prest, a la intersecció de carrers coneguda com sa Creu, té lloc la processó de l'Encontre, en la qual es representa l'escena de quan la Mare de Déu veu per primera vegada Crist que ha resuscitat.

Les imatges que recorren els carrers són talles originals del segle XVIII.

Processó de Setmana Santa

Pancaritat: l'Àngel

El diumenge següent de Pasqua, se celebra la festa de l'Àngel, una peregrinació en la qual centenars de persones pugen al castell d'Alaró.

Maig

Mare de Déu de Maig

El darrer dissabte de maig, per celebrar la Mare

de Déu de Maig, surten a dansar pels carrers de los Damunt els Cossiers. Aquest grup de set dansadors acompanyats de la figura del Dimoni, recorre els carrers de los Damunt exhibint els quatre balls que han resistit el pas del temps. Tradicionalment aquestes actuacions semblen estar a mig camí entre l'escenificació i el ball, on la figura de la Dama comanda i al seu voltant s'organitza l'escaena. Sempre finalitzen amb un darrer acte on el dimoni finalment és ferit de mort.

Ball dels Cossiers

El ball dels Cossiers és una de les danses més antigues que es conserven a Mallorca, i s'han documentat des del segle XVI. L'arxiduc Lluís Salvador (segle XIX) els va descriure detalladament en el seu recorregut per la geografia balear a l'obra *Die Ba-*

learen. Molt s'ha teoritzat sobre el possible origen del vocable i entre les conjetures més versemblants hi ha la que sosté que prové de *cós*, és a dir, d'un 'lloc per córrer'. Un element que lliga amb aquesta teoria, serien les cintes que pengen de la faixa, premis de les corre-gudes celebrades, que s'organitzaven només per a ells, en el cós del poble.

L'origen del ball dels Cossiers es antiquíssim, se'ls ha relacionat amb balls arcaics de les cerimònies d'adoració i culte a les divinitats agràries, salvant les evidents mutacions al llarg dels segles, que han influït en els seus vestits, ritmes i organització. Els Cossiers evolucionen i conviuen amb les manifestacions religioses, però també s'han amagat o camuflat per assegurar la permanència els darrers segles. A Alaró el ball es va recuperar el 1992, després de dècades d'oblit.

Ball dels Cossiers a los Damunt

La dansa la realitzen sis balladors (els anomenats *cossiers*) i la Dama, que presideix tots els balls i moviments. Una figura complementària als *cossiers* és el Dimoni, una persona disfressada amb un vestit de sac del qual pengen cintes de color vermell i groc, amb banyes i una careta, que distreu la gent amb bots i caníbries, i pega algun toc amb l'enorme garrot, sense arribar a fer mal, a joves i grans que contemplen l'esce-
na.

La indumentària de tots els *cossiers* té elements comuns (cintes, llaços, faldes, esparde-nyes o una banda al pit), encara que hi ha

canvis en funció del municipi. A Alaró els balladors s'organitzen en parelles per colors: vermell, color de rosa i color de cel. El capell és una relíquia de la vestimenta barroca, en altre temps d'ús generalitzat entre els balladors. Es tracta d'una espècie de corona o mitra de cartó dur folrat amb tela del color de la vestimenta, adornada amb mirallets, picarols, flors i cinc grans borles confeccionades amb llana.

La Dama du una vestimenta molt femenina: brusa i falda d'organdí amb puntetes blanques i cintes i llaços de colors, coronada amb un capell de palla.

Temps enrere eren

molts els balls interpretats pels *Cossiers*, actualment se n'han recuperat alguns, acompanyats únicament de dues tonades. Es tracta de «La Processó», «L'Oferta», «La Cadena» i «La Gentil Senyora».

A Alaró els *Cossiers* únicament actuen dues vegades l'any: a la festa de la Mare de Déu de Maig i a la del patró, Sant Roc, el 16 d'agost.

L'única forma de gaudir dels balls, veure'n de prop les particularitats i observar els elements més significatius d'aquests curiosos balladors, és assistint a aquestes comptades sortides dels *Cossiers* d'Alaró.

Festes de Sant Pere

Juny

Sant Pere, 29 de juny

El patró de los Damunt és sant Pere i durant els dies que precedeixen el 29 de juny es duen a terme activitats de diversa índole i revetles populars per festejar-lo.

Es tracta de les festes que marquen l'inici de l'estiu. Tenen un caràcter molt local i recorden, per l'entorn on se celebren i la quasi exclusiva assistència d'alaroners, les festes populars que un temps se celebraven en els pobles de Mallorca.

Agost

Sant Roc, 16 d'agost

Les festes patronals d'Alaró tenen lloc la setmana que precedeix el 16 d'agost, dia en el qual es commemora l'eradicació de la pesta del segle XVII per la miraculosa interve-
nció de sant Roc, que va atendre les pregàries dels feligresos.

Durant una intensa setmana es duen a terme diverses activitats lúdiques i culturals, entre les quals destaquen els balls dels *cossiers*, les corregudes de joies, les carrosses, la processó religiosa, sortida dels gegants, actuacions dels dimonis, exposicions d'art al carrer o diversos concerts i revetles.

Cossiers i corregudes de joies

Durant la festa del patró sant Roc, 16 d'agost, a migdia, es realitzen les tradicionals corregudes de joies. Unes corregudes que atorguen premis, les anomenades joies, penjades a canyes verdes, als guanyadors.

Les corregudes es duen a terme al so de música tradicional: del flabiol, tambori i xeremies.

La competició comença amb unes corregudes els participants de la qual són els components dels *Cossiers*, que finalitzen així la ruta de danses matinal. El recorregut comença a les 10 h del matí a la plaça de la Vila i transcorre per diversos punts del nucli urbà, incloent-hi un ball davant la casa del batle o batlessa i les seves pròpies.

Trobada de gegants durant les festes de Sant Roc

Carrosses

La revetla de Sant Roc, el 15 d'agost, des de 1973 se celebra una desfilada talment un carnaval d'estiu. Els alaroners es disfressen i desfilen amb carrosses adornades amb motius lúdics, reivindicatius o satírics amb referències a temes d'actualitat, clàssics o fantasia pura. Després de la desfilada es donen premis als participants que hauran destacat.

Processó

L'horabaixa de la festivitat de Sant Roc, se celebra una processó religiosa amb la imatge de "Sant Roquet" acompanyada pels Cossiers pels carrers del centre del poble.

Gegants d'Alaró i dimonis

Des de l'any 2000 dos personatges nous s'han incorporat a les festes i celebracions del poble: els gegants Cabrit i Bassa.

Aquestes dues figures de més de quatre metres d'alçària, encarnen els herois medievals que defen-

flabiol, tamborí i les xeremies, i es reuneixen a la plaça amb altres gegants de diferents pobles, que arriben a ser més de 30 per a gaudi d'infants i grans.

Les festes patronals acaben amb un correfoc dels Dimonis a la plaça de la Vila.

Desfilada de carrosses

saren amb valentia la fortalesa del castell d'Alaró. Els gegants surten acompanyats de la música del

flabiol, tamborí i les xeremies, i es reuneixen a la plaça amb altres gegants de diferents pobles, que arriben a ser més de 30 per a gaudi d'infants i grans.

Setembre

Nativitat de la Mare de Déu, 8 de setembre

El primer diumenge de setembre també se celebra la Nativitat de la Mare de Déu amb la pujada i organització d'un dinar popular davant

l'oratori del castell d'Alaró.

Punt de venda artesanal de la fira de tardor

Fires i mercats

Mercat setmanal

Cada dissabte de matí, la plaça de la Vila es transforma en un mercat en el qual es poden trobar tot tipus de queviures i productes artesanals d'Alaró, com també altres productes de més recent exposició, com ara roba o fins i tot plantes i flors.

Fira de tardor

A començaments d'octubre, a la fira de tardor s'intenta reunir una mostra del ventall de treballs artesanals d'Alaró. A les darreres edicions s'han incorporat tot tipus d'activitats lúdiques i comercials per amenitzar la fira, com les diverses edicions de la Mostra de Cuina d'Alaró i la degustació de vins de la regió.

4

A B C D E F

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

-
- A map of Santarrià de Noya, a coastal town in Catalonia, Spain. The map is overlaid with a grid with columns labeled A through F and rows labeled 1 through 12. A blue river, the Riera de Santarrià, flows through the town. The map shows a network of streets, some of which are labeled with names like 'C/ Santarrià', 'C/ Major', 'C/ de l'Escola', 'C/ de la Font', 'C/ de la Torre', 'C/ de la Plaça', 'C/ de la Font', 'C/ de la Torre', 'C/ de la Plaça', 'C/ de la Font', 'C/ de la Torre', 'C/ de la Plaça'. There are 16 numbered points of interest marked on the map. A legend on the left side of the map provides the names of these points of interest in Catalan. The legend items are: 1 AJUNTAMENT, 2 ESGLESIA, 3 RECTORIA, 4 TEATRE, 5 TORRE DE L'ELECTRICITAT, 6 SON TUDORES, 7 APARCAMENT, 8 FONTARRIÓ, 9 APOTECARIA, 10 CENTRE DE SALUT, 11 ATURADA BUS, 12 CEIP PERE ROSELLÓ OLMER, 13 COL·LEGI N. SRA. CONSOLACIÓ, 14 ESCORXADOR, 15 CAMP D'ESPORTS, 16 CEMENTIRI. The map also shows two locations labeled 'Santarrià' in red text.
- 1 AJUNTAMENT
 - 2 ESGLESIA
 - 3 RECTORIA
 - 4 TEATRE
 - 5 TORRE DE L'ELECTRICITAT
 - 6 SON TUDORES
 - 7 APARCAMENT
 - 8 FONTARRIÓ
 - 9 APOTECARIA
 - 10 CENTRE DE SALUT
 - 11 ATURADA BUS
 - 12 CEIP PERE ROSELLÓ OLMER
 - 13 COL·LEGI N. SRA. CONSOLACIÓ
 - 14 ESCORXADOR
 - 15 CAMP D'ESPORTS
 - 16 CEMENTIRI

G H I J K L

Alaró

M N O P Q R

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

Alaró

S T U V X Y

índex

1. Alaró, marc geogràfic	1
2. Les arrels d'Alaró	5
3. Passejar per Alaró	15
CENTRE VILA	16
CASTELL D'ALARÓ	40
CAMÍ DE SES ARTIGUES A ORIENT	52
4. Patrimoni natural d'Alaró	57
5. Alaró de pedra i de memòria	61
6. Alaró es vesteix de festa	75
Alaró: terme municipal	82
Alaró: plànol nucli urbà	84

Guia turística d'Alaró

Edició: Ajuntament d'Alaró

Fotografies: Giorgio Gatti, Maria Antònia Miró, Lola Gómez, B. Ramon, Joan Vicenç Lillo, arxiu Al rum i arxiu Ajuntament.

Il·lustracions: Miquel Jaume

Maquetació: Noguera

DL: PM 1101-2016